

Martin Opitz – ojciec poezji niemieckiej i jego inspiracje dziełami Jana z Czarnolasu

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie twórczości Martina Opitza w kontekście literatury europejskiej, w tym szczególnie Jana Kochanowskiego. Ów wielki niemiecki poeta i teoretyk literatury, będący przedstawicielem tzw. pierwszej śląskiej poezji baroku, urodzony w Bolesławcu (pozostającym w I poł. XVII w. w granicach Rzeszy Niemieckiej) w ciągu swojego życia wielokrotnie przebywał w Polsce, ulegając jej niezwykłemu urokowi literackiemu i kulturowemu. Szczególnie w latach 30-tych XVII wieku był blisko związany z polskim dworem królewskim Władysława IV Wazy, co zaowocowało licznymi utworami poświęconymi polskiemu życiu społecznemu, jak i osobom, z którymi się tutaj spotykał. Opitz, pisząc swoje dzieła korzystał z dzieł licznych europejskich twórców, m.in. Daniela Heinsiusa czy Paula Ronsarda. Cenił ponadto sztukę literacką jednego z najwybitniejszych polskich poetów czasów renesansu, Jana Kochanowskiego. To na jego *Trenach* wzorował swoje *Psalmy*, które w sposób znaczący wpłynęły na wielu niemieckich poetów okresu baroku.

1. Życie Martina Opitza¹

Martin Opitz urodził się dnia 23 grudnia 1597 roku w Bolesławcu. Był synem Sebastiana i Marty Rothman, która zmarła w 1597 lub 1598 roku. Rodzina zamieszkiwała w Bolesławcu od XIV wieku. Ich nazwisko zapisywano wówczas jako Opec albo Opicz. Być może jednym z przodków Martina był malarz żyjący w XIV wieku w Bolesławcu, Piotr Opeć. Również w XV wieku spotykamy niejakich Michała i Krzysztofa Opiczów, co wskazuje jednoznacznie na polskie pochodzenie tej rodziny². O słowiańskich korzeniach poety wspomniał nawet

¹ Jego krótkie noty biograficzne są podane w: K. Garber, *Opitz, Martin*, w: „Neue Deutsche Biographie” (dalej NDB), B. 19, 1999, s. 552-554. Zob. także, F. Muncker, *Opitz, Martin*, w: „Allgemeine Deutsche Biographie” (dalej ADB), B. 24, 1887, s. 370-373. Jednostronicowa notatka biograficzna znajduje się także w *Polskim Słowniku Biograficznym*, zawierającym błędną datę urodzenia Opitza. Zob. I. Banet i M. Szyrocki, *Opitz von Boberfeld, Martin*, w: *Polski Słownik Biograficzny* (dalej PSB), T. XXIV, 1979, s. 126-127.

² M. Cieśla, *Marcin Opitz w Polsce*, w: „Przegląd Zachodni”, t. 3, 1952, s. 478.

nieprzychylny Polakom niemiecki literaturoznawca Adolf Bartels w swoim dziele pt. *Geschichte der deutschen Literatur*.

Swoją edukację rozpoczął w 1605 roku w rodzinnym Bolesławcu, uczęszczając do Collegium Latinum, gdzie rektorem był jego wuj, Christoph Opitz. Opuszczając rodzinne miasto Martin napisał na jego cześć piękne strofy, które przytoczył jego przyszły uczeń, przyjaciel i pierwszy biograf Christoph Köler (Colerus) (1602-1658)³, w swoim dziele poświęconym mistrzowi pt. *Laudatio Honori & Memoriae V. CL. Martini Opitii (...)*. Czytamy tam: „należy chwalić swoje miasto, zwłaszcza gdy ma się mało okazji, by mówić otwarcie (...) wystarczy, że ze względu na swoje dogodne usytuowanie, zdrowe powietrze i żyzną glebę ustępuje nielicznym, a ze względu na jego sławnych mężczyzn nie ustępuje żadnemu miastu na Śląsku, a tylko niektórym w całych Niemczech; miasto to zasługuje na pochwałę, bowiem wychowało i wykształciło najbardziej szlachetnych, największych i najsłynniejszych mężczyzn”⁴.

Opitz kontynuował naukę we Wrocławiu w sławnym Gimnazjum św. Marii Magdaleny, które ukończył w 1614 roku. Jego nauczycielami byli Adam Cureus oraz słynny rektor tejże szkoły Johannes von Höckelshoven (1557-1617)⁵. W trakcie nauki we wrocławskim gimnazjum pracował jako prywatny nauczyciel synów doktora Daniela Bucretiusa. W 1616 roku Martin

³ Podobnie jak Opitz urodził się w Bolesławcu, naukę kontynuował we Wrocławiu. Należał wraz z Martinem Opitzem do tzw. pierwszej szkoły śląskich twórców. Ukończył Uniwersytet w Strasburgu pod kierunkiem Mathiasa Erneggera, zostając doktorem praw. Powróciwszy na Śląsk w 1637 roku został profesorem historii i elokwencji we wrocławskim Gimnazjum św. Elżbiety. Był mistrzem i nauczycielem Angelusa Silesiusa czy Christiana Hoffmanna von Hoffmannswaldaua. Zob. P. Ukena, *Köler (Colerus), Christoph*, w: „NDB”, B. 12, Berlin 1980, s. 316.

⁴ Cytat przytoczony za: K. Garber, *Der Reformator und Aufklärer Martin Opitz (1597-1639). Ein Humanist im Zeitalter der Krisis*, Berlin/Boston 2018, s. 86, pochodzi z tłumaczenia na język niemiecki dzieła Christopha Colerusa *Laudatio honori (...)* na podstawie dzieła Kaspra Gottlieba Lindnera pt. *Umständliche Nachricht von weltberühmten Sclesiers, Martin Opitz von Boberstein: Leben, Tode und Schriften: nebst einen alten und neuen Lobgedichten auf Ihn*, wyd. Immanuel Krahn, Hirschberg 1740, strdr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. Augsburg Staats- und Stadtbibliothek -H 1370-1, s. 15f. Por. z oryg. Ch. Köler, *Laudatio honori & memoriae V. CL. Martini Opitii paulo post obitum ejus A. MDC.XXXIX. in Actu apud Uratislavienses publico solenniter dicta solenniter dicta a Christophoro Colero, Praeter continuam Opitianaevitae narrationem complectens multorum quoque Principum atque celebrium Virorum, cum quibus Opitio consuetudo & amicitia fuit, memorabiles notitias/Publici juris fecit Melchior Weise*, wyd. P. Fuhrmann, J. Wittgau, Lipsk 1665, strdr., Bibl. UW., sygn. 385361, s. 15-16.

W oryginalnym łacińskim: „Laudum tamen tuarum campum alii et peregrini tutius pellustrent, quibus longe minus citra obtrectationem est (...) Ego te situs commoditate et amaenitate ad nemora et plana camporum porrectam, aëris salubritate, terre fecunditate, paucis Silesiae oppidis; Claritae vero ingeniorum nulli Silesiae, paucis Germaniae civitatibus secunda (quod praefiscini tamen dixerim) esse gratulatione et voto prosequor; quod precipue foris et domini aeterno illo elogio et summa titulorum praedicari jam tot annis merueris magnorum Virorum genitrix, educatrix, altrix”.

⁵ K. Garber, dz. cyt., s. 103-105. Wielotomową historię szkoły i gimnazjum św. Marii Magdaleny opracował Karl Gottlieb Schönborn, *Beiträge zur Geschichte der Schule und des Gymnasiums zu St. Maria Magdalena in Breslau*, T. III, Breslau 1844-1846. Czasom działalności Höckelshovena poświęcony jest tom III.

Opitz przeniósł się do Akademisches Gymnasium, zwanego *Schonaichianum* w Beuthen (Bytom Odrzański), założonego przez barona Georga von Schönaich-Carolath (1557-1619)⁶. Kształcąc się w tym znakomitym ośrodku naukowym, m.in. pod kierunkiem słynnego Georga Manliusa (ok.1570-po 1619)⁷ zapoznał się z poezją niemiecką, francuską i włoską⁸. W następnym roku Opitz podjął studia w sławnej Vidrianie we Frankfurcie nad Odrą. Studiował retorykę, historię starożytną i prawo. Nie będąc w stanie utrzymać się w tym mieście udzielał lekcji w *Schola Augusta* w Zgorzelcu. Przebywając na tamtejszym uniwersytecie poznał jurystę i bibliofila Izby Skarbowej Dolnego Śląska i Łużyc Tobiasa Scultetusa (ok.1565-1620)⁹. Został nauczycielem jego synów. Studia z filozofii podjął już w Uniwersytecie w Heidelbergu, w czerwcu 1619 roku. Był również prywatnym nauczycielem synów radnego księcia Palatynatu Nadreńskiego Georga Michaela Lingelsheima (1556-1636)¹⁰. Utworzył tam, wraz z innymi wybitnymi niemieckimi poetami i latynistami, m.in. Balthasarem Venatorem (1594-1664)¹¹, Casparem von Bathem (1587-1658)¹² i Julusem Wilhelmem Zincgrfem (1591-1635)¹³, Koło Poetyckie.

⁶ Niemiecki humanista i podróżnik. Za swoje zasługi został zaliczony do grona baronów Cesarstwa w 1610 roku przez Rudolfa II. Schoenaichianum założył w 1614 roku, zatrudniając uczonych luterańskich i kalwińskich. Zob. Ch. D. Klopsch, *Geschichte des berühmten Schönaichischen Gymnasiums zu Beuthen an der Oder, aus den Urkunden des Fürstlich-Carolatischen Archivs und den besten darüber vorhanden Schriften*, Glogau 1818, strd., Bibl. Śl., sygn. 757984 II, s. 6-11.

⁷ *Słownik pisarzy śląskich*, t. 2, pod red. J. Lyszczyzna, D. Rott, Katowice 2007, s. 107-108.

⁸ *Słownik pisarzy śląskich*, t. 4, pod red. J. Lyszczyzna, D. Rott, Katowice 2013, s. 62-64.

⁹ Faktycznie nazywał się Schulze von Schwanensee, był profesorem w Uniwersytecie w Strasburgu. Wybitny twórca panegiryków, jego najwybitniejszym dziełem napisanym w 1595 roku było *Ulysses: Seu Parua Odyssea. Peregrinationis adeoque totius vitae humanae speculum*, dedykowane braciom Leszczyńskim, patronom protestantów w Lesznie. Zob. *Ulysses (...)*, wyd. A. Bertram, strd., Bibl. Zakł. Nar. im. Ossol. we Wrocławiu, sygn. XVI.Qu.2265.

¹⁰ Po studiach w Heidelbergu i Bazylei został nauczycielem, a później radcą nadwornym księcia-elektora Palatynatu, Jana Kazimierza. Później doradcą Fryderyka V i mecenasem niemieckich poetów. Zob. V. Press, *Lingelsheim, Georg Michael*, w: „NDB”, 14, 1985, s. 621.

¹¹ Humanista, pisarz neo-łaciński i satyryk. Pochodził z terytorium Palatynatu Elektorskiego, gdzie uczył się w Neustadt Casimirianum Gymnasium, które ukończył z wyróżnieniem. Studiował teologię na Wydziale Filozoficznym w Uniwersytecie w Heidelbergu, który ostatecznie opuścił po ataku wojsk cesarskich w 1622 roku. Następnie służył na dworze elektora Palatynu-Zweibrücken, rezydując w mieście Meisenheim. Jego najświetniejszym dziełem był łaciński nekrolog *Panegyricus Iano Gruteri* napisany w 1630 roku na część zmarłego profesora Johanna Gutera. Zob. R. G. Czapla, *Venator, Balthasar*, w: „NDB”, T. 27, Berlin 2017, s. 745-746. Zob. więcej: J. H. Zedler, *Venator, Balthasar*, w: „Grosses vollständiges Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste (...)", T. 46, Lipsk 1745, strd., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. 2 Enc. 23-46, s. 1149-1152.

¹² Wybitny filolog klasyczny, urodzony w Kostrzyniu nad Odrą. Studiował w Wittenberdze, by później prowadzić badania naukowe w bezpośrednim sąsiedztwie lipskiej Paulinum. Do jego najwybitniejszych dzieł należą *Iuvenalia* wydane w 1607 roku w Wittenberdze oraz komentarze do dzieł klasycznych Claudianus (ok. 370-404) i Publiusza Papiniusza Stacjusza (40-96). Zob. więcej F. A. Eckstein, *Barth, Kaspar v.*, w: „ADB”, T.

Niemiecki poeta, będąc kalwinem, w obawie przed ścigającymi „króla zimowego” Fryderyka V wojskami cesarskimi, po klęsce jego wojsk pod Białą Górą 8 listopada 1620 roku opuścił Heidelberg i udał się wraz z przyjacielem G. H. A. Hamiltonem do Niderlandów, gdzie tłumaczył wiersze Daniela Heinsiusa poświęcone Bachusowi i Jezusowi Chrystusowi¹⁴. W obliczu ofensywy hiszpańskich wojsk Ambrosio Spinoli (1569-1630) Opitz i Hamilton opuścili Leydę i udali się do Jutlandii, gdzie spędzili zimę. Powróciwszy latem 1621 roku na Śląsk Martin spotkał się z ostracyzmem zwycięskiej strony katolickiej, co spowodowało jego kolejny wyjazd, tym razem do Siedmiogrodu, gdzie rządził przeciwnik Habsburgów, Gabor Bethlen (1613-1629)¹⁵. Księżę, chcąc zreformować szkolnictwo w swoim państwie na wzór europejski, ściągnął na swój dwór Martina Opitza, oferując mu stanowisko profesora filozofii w Gimnazjum w Weissenburgu. Pierwotnie to stanowisko profesorskie miał objąć Caspar Kirchner, albo David Origanus (1558-1628)¹⁶, jednak ostatecznie zrezygnowali. Wraz ze śląskim uczonym i dyplomata do Siedmiogrodu przybyli Jacobus Copius i Friedrich Pauli, mistrz nadworny hrabiów Schwambergu. Poza nimi na dworze Bethlena rezydowali wybitni uczeni z Heidelbergu i Herborn: Johann Heinrich Alsted (1588-1638)¹⁷ i Johann Heinrich Bisterfeld (1605-1655)¹⁸, którzy w 1628 roku – już po opuszczeniu Siedmiogrodu przez Opitza – zreformowali kolegium w Weissenburgu.

2, Lipsk 1875, s. 101 f. Zob. także, F-W. Wenzlaff-Eggebert, *Bart, Caspar von*, w: „NDB”, T. 1, Berlin, 1953, s. 605.

¹³ Wybitny poeta niemiecki i autor aforyzmów. Razem z Martinem Opitzem i Balthasarem Venatorem jest uważany za „ojca niemieckiej poezji”. Przez większość życia związany z Heidelbergiem, z którego uciekł w wyniku działań wojsk cesarskich. Wydał antologię poezji niemieckiej współczesnych mu poetów pod tytułem *Martini Opicii. Teutsche Pöemata und Aristarchus Wieder (...)* w 1624 roku. Zmarł w wyniku epidemii dżumy w Sant Goar. Zob. M. Waldberg, *Zincgref, Julius Wilhelm*, w: „ADB”, T. 45, Lipsk 1900, s. 306-311.

¹⁴ Wiersze Heinsiusa zostały wydane w zbiorze poezji pt. *Nederduytsche Poemata* w języku holenderskim, co było przeciwne ówczesnym normom poetyckim, które wymagały, by poezja była pisana po łacinie. Zob. K. Ritter von Halm, *Heinsius, Daniel*, w: „ADB”, T. 11, 1880, s. 653-656.

¹⁵ Stosunki społeczno-religijne w Siedmiogrodzie zob. W. Felczak, *Historia Węgier*, Wrocław 1983.

¹⁶ Wybitny astronom, matematyk i filozof. Całe swoje życie naukowe związał z frankfurcką *Vidriana*. Zob. Ch. G. Jöcher, *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, wyd. J. F. Gleditsch, Leipzig 1751, Bd. 3 (M-R), s. 1096. Zob. także, J. B. Mencke, *Compendioses Gelehrten Lexicon*, wyd. J. F. Gleditsch i syn, Leipzig 1715, strdr., University of Michigan, sygn. Z 1010 M54, s. 1532.

¹⁷ Studiował filozofię i teologię. Profesor filozofii w Herborn w 1610 roku, a od roku 1619 profesor teologii w Uniwersytecie w Heidelbergu. Swoją myśl filozoficzną opierał na Arystotelesie i Rajmundzie Lullusie. Zob. H. Happe, *Alsted, Johann Heinrich*, w: ADB, B. 1, Leipzig 1875, s. 354-355. Zob. także, O. Weber, *Alsted, Johann Heinrich*, w: NDB, nr 1, 1953, s. 206.

¹⁸ Wybitny ówczesny logik, polihistor i teolog kalwiński z Siegen. Uczeń i następca Alsteda w Uniwersytecie w Herborn, napisał elementarz do logiki. Zob. G. Seivert, *Bisterfeld, Johann Heinrich*, w: ADB, B. 2, Leipzig 1875, s. 682-683.

Przebywając w Księstwie Siedmiogrodu Opitz zbierał starożytne inskrypcje rzymskie, na przykład z kolumny Trajana¹⁹, które później wykorzystał do napisania niedokończonego dzieła o antycznej Dacji. Dowiadujemy się o nim z listu gdańskiego drukarza Georga Rhetego II²⁰ do Andreeasa Senfflebena z 10 stycznia 1642 roku. O dziele tym wspominał także Christoph Köler w *Laudatio honori & memoriae V. CL. Martini Opitii (...)*, w której pisał m.in. o sukcesach króla Decebala w walce z Rzymianami oraz ostatecznym zwycięstwie cesarza Trajana nad Dakami (101-106)²¹.

Opitz skarżył się w łacińskim poemacie *Silvae*, w wierszu dedykowanym swojemu przyjacielowi Copiusowi, iż nie ma tutaj żadnego towarzystwa, w związku z czym: „całą resztę poświęca na (...) wypoczynek i trzyma się z dala od życia tłumu”²². Spowodowało to, że szybko zrezygnował z nowej funkcji i w 1624 roku powrócił na Śląsk. Tam dołączył do rady książęcej Jerzego Rudolfa, księcia legnicko-brzeskiego. W jego imieniu w 1625 roku udał się do Wiednia, jako jeden z delegatów rady książęcej z kondolencjami do cesarza, z powodu śmierci arcyksięcia Karola Habsburga. Wręczył cesarzowi Ferdynandowi II wiersz ku czci zmarłego arcyksięcia²³. Cesarz poprosił Opitza o przetłumaczenie wiersza z języka niemieckiego na łacinę, co niemiecki poeta uczynił w ciągu godziny. Został za to uhonorowany zaszczytnym tytułem *poeta laureatus*. Po powrocie z Wiednia, rozczarowany wewnętrznymi konfliktami wśród protestanckich książąt, dołączył do dworu ówczesnego prezydenta cesarskiego na ziemi śląskiej Karla Hannibala von Dohny (1588-1633)²⁴, pochodzącego ze starego trzynastowiecznego rodu z terenu Prus Książęcych. Po amnestii dla protestantów szybko zdobył zaufanie grafa, zostając sekretarzem tajnej kancelarii w lutym 1626 roku, a następnie uczestnicząc m.in. w misjach dyplomatycznych na dwory w Dreźnie czy Berlinie oraz pertraktacjach von Dohny z księciem elektorem Jerzym Wilhelmem

¹⁹ George Preutten *Brieff an Andream Sanfftleben von Martin Opitzens Dacia antiqua*, strdr., Bibl. UW. (dawna Bibl. Miejs. Rehdigera), Mf. 41199, sygn. Bu 363676 (Strahowsky sculp.).

²⁰ W liście figuruje jako Georg Preutten, gdyż był drukarzem zarówno gdańskim, jak i szczecińskim. Zob. *Ibidem*, s. 1.

²¹ C. Colerus, dz. cyt., s. 33-35.

²² W oryginale: „Cetera cuncta suae dat (...) quieti, et procul a vulgi conditione sedet”. Zob. A. Aurnhammer, *Tristia ex Transilvania. Martin Opitz 'Ovid-Imitatio und poetische Selbstfindung in Siebenbürgen (1622/23)*, w: *Deutschland und Ungarn in ihren Bildungs- und Wissenschaftsbeziehungen während der Renaissance*, pod red. W. Kühlmanna, Stuttgart 2004, s. 258-259.

²³ M. Szyrocki, *Martin Opitz na służbie u burgrabiego Karola Hannibala von Dohna (1626-1632)*, w: „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. XIV (1959), nr 2, s. 198.

²⁴ Był władcą wydzielonego państwa na Śląsku w Sycowie. Zob. T. Kulak, W. Mrozowicz, *Syców i okolice od czasów najdawniejszych po współczesność*, Wrocław-Syców 2000, s. 47.

Hohenzollernem. Był to czas, w którym Martin Opitz mało pisał, gdyż głównie podróżował z Karlem Hannibalem Dohną, reprezentując interesy cesarza wobec władców Rzeszy. Wspierał cesarskiego prezydenta w walkach przeciwko armii grafa Ernesta von Mansfelda (1580-1626), gdy ten został ranny w potyczce pod Opolem²⁵.

Dnia 30 kwietnia 1627 roku cesarz Ferdynand II wyznaczył von Dohnie tajną misję dyplomatyczną w Warszawie, w następstwie czego Opitz po raz pierwszy pojawił się na terenie Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Celem tego przyjazdu było podtrzymanie sojuszu z królem Zygmuntem III Wazą przeciwko Szwedom, aby strona polska nie wycofała się z wojny o ujście Wisły. Po powrocie z misji w Warszawie i Berlinie Opitz dziękował von Dohnie, w utworze pochwalnym pt. *Ad Illustriss. Dnm. Carolum Annibalem Burgravium et Comitem Dohnae (...)*, za możliwość pracy twórczej na zamku wrocławskim²⁶. Rok później autor świeżo napisanej *Dafne* wyruszył do Kalisza, gdzie odwiedził w tamtejszym kolegium jezuickim synów von Dohny, których wcześniej kształcił²⁷. Za zasługi w służbie Karla Hannibala von Dohny dnia 14 września 1627 roku otrzymał od Ferdynanda II tytuł szlachecki von Boberfeldt²⁸.

W 1629 roku doszło do dwóch znaczących wydarzeń w życiu Martina Opitza. Na początku tego roku w wyniku działań kontrreformacyjnych von Dohny na Śląsku rodzinny Bolesławiec musiał opuścić ojciec Opitza, Sebastian który nie wyrzekł się swej wiary i uciekł najpierw do Saksonii, a następnie do Polski, o czym pisał w liście²⁹ do swojego przyjaciela Augusta Buchnera (1591-1661)³⁰. Na prośbę Martina Opitza von Dohna zgodził się, aby jego ojciec z drugą żoną i dziećmi powrócił do Bolesławca³¹. W 1629 roku został członkiem Towarzystwa Owocodajnego (*Fruchtbringende Gesellschaft*) jako *Der Gekrönte*, mimo

²⁵ J. Grossmann, *Des Grafen Ernst von Mansfeld letzte Pläne und Thaten*, Breslau 1870, sygn. Eur. 337, s. 86.

²⁶ M. Szyrocki, *Martin Opitz na służbie u burgrabiego Karola Hannibala von Dohna (1626-1632)*, w: „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. XIV (1959), nr 2, s. 202.

²⁷ M. Cieśla, *Martin Opitz w Polsce (1635-1639)*, w: „Przegląd Zachodni”, nr 11-12, 1952, s. 477.

²⁸ Tytuł szlachecki pochodził od niemieckiego słowa rzeki Bóbr. Zob. M. Szyrocki, *Marcin Opitz na służbie u burgrabiego Karola Hannibala von Dohna (1626-1632)*, w: „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. XIV (1959), nr 2, s. 203.

²⁹ K. Conermann, *Briefweschel und Lebenszeugnisse. Kritische Edition mit Übersetzung*, B. 1, Berlin 2009, s. 694. List z 31.03. 1629 roku, w którym tak pisał: „Mój ojciec przez jakiś czas mieszkał na wygnaniu z tobą i w innych miejscach...”. W oryginale: „Parens meus aliquamdiu apud vos et alibi in exilio vixit...”. Także w listach do Kölera pisał o losach ojca.

³⁰ Wybitny niemiecki filolog klasyczny i poeta barokowy. Studiował w Wittenberdze, by sam tam zostać profesorem poezji i retoryki. Zob. H. Palm, *Buchner, August*, w: „ADB”, t. 3, 1876, s. 485-487.

³¹ Patrz K. Conermann, dz. cyt., s. 69, list nr 290331A.

niechęci części uczonych, uważających go za zdrajcę służącemu „wojownikowi kontrreformacji katolickiej” Karolowi Hannibalowi Dohnie. Opitz do owego Towarzystwa dostał się dzięki rekomendacji Diedericha von dem Werdena (1584-1657)³² i Friedricha von Schillinga (1584-1637)³³, a przyjęty został przez księcia Ludwika I von Anhalt-Köthen (1579-1650)³⁴. Jako jego członek otrzymał szerokolistny wawrzyn. W następnym roku, pełniąc funkcję dyplomaty, udał się do Paryża, gdzie poznał wybitnego teoretyka prawa międzynarodowego Hugo Grotiusa (1583-1645), którego dzieła polecił przetłumaczyć na język niemiecki Christopherowi Kölerowi³⁵.

Po powrocie z Paryża Martin Opitz przebywał na dworze Karola Hannibala von Dohny, jednak sytuacja na Śląsku zaczęła gwałtownie się zmieniać po stronie protestanckiej po wkroczeniu wojsk szwedzkich. Po wylądowaniu armii szwedzkiej pod Peenemünde dnia 6 lipca 1630 roku, a następnie szwedzkich zwycięstwach w bitwach pod Breitenfeld (17 września 1631) i niedaleko miasteczka Rain nad rzeką Lech (14-15 kwietnia 1632) kolejne państwa niemieckie wiązały się sojuszami z Królestwem Szwecji. Należały do nich Saksonia i Brandenburgia, które zostały również zmuszone do oddania ważnych strategicznie twierdz, m.in. Kostrzyna nad Odrą. Na początku roku 1632 działania wojsk sasko-szwedzkich wymusiły na Karlu Hannibalu von Dohnie pospieszną reorganizację armii cesarskiej, z którą próbował stawić opór. Wspierający Szwedów Sasi pod dowództwem Johanna Georga von Arnima-Boitzenburga (1583-1641) zaatakowali okolicę Sycowa i Wrocławia, łupiąc kościoły w Ostrowie Tumskim i na Piasku (7-10 września 1632 roku), niszcząc m.in. archiwum kapituły wrocławskiej. W następnym roku cesarski namiestnik po przegranej bitwie pod Strzelinem 8 lutego uciekł do Pragi, pozostawiając Martina Opitza w trudnym położeniu.

³² Pierwszy przetłumaczył z języka włoskiego na niemiecki *Jerozolimę wyzwoloną* Torquata Tassa (1544-1595). Zob. A. B. König, *von dem Werden, Diederich*, w: *Biographisches Lexikon aller Helden und Militairpersonen*, B. IV, wyd. A. Wever, Berlin 1791, strdr., Bayerische StaatsBibliothek w Monachium, sygn. Biogr. c. 208-2, s. 428.

³³ Niemiecki uczoney, studiował m.in. w uniwersytecie w Tybindze. Po odbyciu studiów zwiedził prawie całą Europę i Bliski Wschód. Był jednym z pierwszych członków Towarzystwa Owocodajnego razem ze swoją żoną Anną Marią von Peblis.

³⁴ Pochodził z dynastii askańskiej. Po odbyciu długiego *Grand Tour* po Europie ściągnął do księstwa Anhalt licznych artystów z całych Niemiec. W czasie uroczystości pogrzebowych siostry, Doroty Marii von Anhalt założył pierwsze w Niemczech Towarzystwo Owocodajne w dniu 24 sierpnia 1617 roku. Sam pisał wiersze oraz przetłumaczył biblijną *Księgę Hioba* na język niemiecki. Zob. G. Dünnhaupt, *Ludwig*, w: “NDB”, T. 15, Berlin 1987, s. 347.

³⁵ Tłumaczył słynny traktat Hugo Grotiusa *De veritate religionis christianae*. Zob. P. Ukena, *Köler (Colerus)*, *Christoph*, dz. cyt., s. 316.

Po nierozstrzygniętej bitwie pod Lützen dnia 16 listopada 1632 roku Szwedzi pozostali na dłużej na Pomorzu i Śląsku, w czym pomagała im ścisła współpraca wojskowa z armią księcia elektora Saksonii, Johanna Geорга I Wettina (1585-1656). To przyczyniło się w znacznym stopniu do wstąpienia Martina Opitza na służbę do szwedzkiego generała, późniejszego feldmarszałka Johana Banera (1596-1641), który również został zapisany jako 222 członek Towarzystwa Owocodajnego.

Tuż po ucieczce Karla von Dohny Martin Opitz pod koniec 1632 roku powrócił do służby dyplomatycznej u protestanckich książąt legnicko-brzeskich, Jerzego Rudolfa i jego brata Jana Chrystiana, podróżując m.in. do Szczecina, Gdańska czy Warszawy i Torunia, do którego udali się wygnani władcy Brzegu i Legnicy. W Toruniu bolesławiecki poeta krótko przebywał pod koniec 1634 roku.

W 1635 roku poznał wybitnego przedstawiciela protestanckiej pedagogiki i filozofii, Jana Amosa Komenskiego (1592-1670)³⁶, przebywającego wówczas w Lesznie, ośrodku naukowym braci czeskich. Komensky, doceniając wkład Martina Opitza w odrodzenie języka niemieckiego nawał go „niemieckim Wergiliuszem”. Opitz, będąc wówczas czynnym uczestnikiem bieżących wydarzeń politycznych po stronie książąt protestanckich musiał uchodzić ze Śląska, gdyż zwycięski cesarz Ferdynand II po podpisaniu z elektorem Saksonii Janem Jerzym I pokoju w Pradze 30 maja 1635 roku zobowiązał władców Rzeszy do nie wiązania się sojuszami z wrogami Cesarstwa. Niemiecki poeta opuszczając Leszno udał się, przypuszczalnie ostatni raz w swoim życiu, do Wrocławia, by w ślad za swoim byłym pracodawcą księciem Janem Chrystianem ponownie dotrzeć do Torunia, gdzie przebywał przez dłuższy czas (od połowy sierpnia 1635 do sierpnia 1636 roku). W Toruniu Opitz spotkał się z księciem Janem Chrystianem, licząc na jego dalszą pomoc finansową, jednak książę piastowski, sam będąc w finansowych tarapatkach, odrzucił jego usługi. Jednak dzięki koligacjom rodzinnym z Denhoffami polecił swojego protegowanego ówczesnemu staroście kościelno-księżęcy, Gerardowi Denhoffowi (ok. 1598-1648), który z kolei przedstawił go ceniącemu humanistów Władysławowi IV Wazie. W dowód wdzięczności za wyświadczoną przysługę niemiecki poeta zadedykował Denhoffowi swoje tłumaczenie *Antygony* Sofoklesa na język niemiecki.

Podczas pobytu króla w Toruniu na początku stycznia 1636 roku doszło do bezpośredniego spotkania Opitza z władcą Rzeczypospolitej. Jeszcze w tym samym miesiącu poeta

³⁶ *Komeński, Jan Amos*, w: „PSB”, T. XIII, 1967-68, s. 385-389.

towarzyszył Władysławowi IV w drodze do Gdańska³⁷, gdzie pozostał już do końca życia. Król, doceniając rolę Martina Opitza, jaką pełnił we wcześniejszych latach w służbie von Dohny i książąt piastowskich mianował go osobistym historiografem i sekretarzem. W dowód wdzięczności autor *Zlatny* napisał *Wiersz pochwalny do Królewskiej mości Polski i Szwecji* zaczynający się od słów: „...O Władysławie, że obrałeś zamiast wojny pokój i cierpliwość zamiast pobłażliwości – skarżą cię złe serca; dobre cieszą się, że nie odrzuciłeś zawieszenia broni i że Twoje usposobienie, bohaterze, wyżej ceni pokój od czegokolwiek w świecie...”³⁸. Nawiązywał on w nim do niedawno zawartego rozejmu ze Szwecją w Sztumskiej Wsi (12 września 1635), który umożliwił Szwedom przerzucenie przez wojska cesarskie wszystkich wojsk na zagrożone wówczas Pomorze. Za ów wiersz Władysław IV Waza w dowód wdzięczności przekazał Opitzowi 1000 talarów.

W roku 1636 Martin Opitz, reprezentujący króla w protestanckim obrządku pogrzebowym z okazji przeniesienia z Brodnicy szczątków doczesnych ciotki Władysława IV zmarłej w 1625 roku Anny Wazówniej (1568-1625) do kościoła Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, wygłosił panegiryk pochwalny pt. *Panegyricus Serenissimae Suecorum, Gothorum ac Vandalorum Principis ANNAE HEROINAE PRAESTANTISSIMAE, Honori Piaeque Memoriae consecratus a Martino Opitio, Thorunii, ex officina Schnellboltziana ANNO MDCXXXVI [...]*³⁹, który został wydany w formie druku okolicznościowego⁴⁰. W czasie samego pogrzebu wygłoszone zostały dwa kazania pogrzebowe. Pierwsze wygłosił w języku niemieckim rektor Gimnazjum Toruńskiego, przyjaciel Opitza z okresu studiów we Frankfurcie nad Odrą Piotr Zimmermann (1600-1656). Drugie natomiast wydał w języku polskim Paweł Orlicz, konsenior Jednoty braci czeskich⁴¹. Panegiryk ów liczy 26 stron, napisany jest wykwintną, barokową łaciną, którą Opitz posługiwał się doskonale, podobnie

³⁷ I. Mikołajczyk, *Martin Opitz w holdzie Annie Wazównie*, w: „Folia Toruniensia”, T. 1, Toruń 2000, s. 70.

³⁸ W oryginale niemieckim: „Daas er O Vladislaw für Krieg die Ruh erkiest, Und Langmuth für Gedult: Die falschen Herten klagen, Die guten freunen sich, dass du nicht aussgeschlagen, Der Waffen Stillestand und dass dein Sinn o Heldt, Den Frieden höher schätzt, als etwas in der Welt...”. Zob. M. Szyrocki, Z. Żygulski, *Silesiaca. Wybór z dzieł pisarzy śląsko-niemieckich XVII wieku w tekstach oryginalnych i polskich przekładach*, Warszawa 1957, s. 48-49.

³⁹ W tłumaczeniu Ireneusza Mikołajczyka: *Panegiryk poświęcony chwale i pobożnej pamięci Najjaśniejszej Szwedów, Gotów i Wandalów księżnej Anny bohaterki Najszlachetniejszej przez Martina Opitza w Toruniu, z drukarni Schnellboltza w roku 1636 (...)*. Zob. I. Mikołajczyk, *Martin Opitz w holdzie Annie Wazównie*, w: „Folia Toruniensia, Toruń 2000, T. 1, s. 72.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 69.

⁴¹ Studiował w Uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą, przełożył na język polski *Ratio disciplinae* braci czeskich. Zob. J. Dworzaczkowa, *Orlicz, Paweł*, w: „PSB”, T. XXIV, 1979, s. 197-198.

jak współcześni mu mentorzy. W dziele tym, mimo że kierowane było do osoby zmarłej Anny Wazówniej autor dyskretnie zwraca się do króla Władysława IV Wazy, wspominając jego wojenne triumfy nad Moskwą i nad Turkami.

Również w roku 1636 śląski emigrant napisał pochwalny panegiryk funeralny ku czci niedawno zmarłego opiekuna protestantów polskich, przede wszystkim braci czeskich Rafała Leszczyńskiego (1579-1636) pt. *Panegyricus inscriptus honori et memoriae Illustrissimi Raphaelis Comitiss Lesnensis (...)*⁴², który był wiernym zapisem historii rodziny Leszczyńskich, jak i samej biografii wojewody brzeskiego. Ten i inne panegiryki powstałe w latach 1635-1636 Opitz poświęcił ludziom blisko związanym z królem Władysławem IV Wazą i jego dworem. Zaliczyć tutaj możemy także dwa inne dzieła: *Laudatio funebris Illustrissimi Domini Fabiani Lib. Baroni a Cema (...)*⁴³, w którym wysławiał osobę Fabiana Cemy, kasztelana chełmińskiego i starosty sztumskiego oraz *Generalissimo Viro ELIAE AB ARCISCHOW ARCISZEWSKY (...)*⁴⁴, poświęcone Eliaszowi Arciszewskiemu, bratu sławnego żołnierza i wojownika Krzysztofa.

Przebywając w Toruniu Opitz dał się poznać przede wszystkim jako znany historyk, o czym świadczą listy do Christiana Cunradusa (1608-1671)⁴⁵, omawiające sprawy polityczne. Prawdopodobnie w tym mieście napisał ważne dzieło historiograficzne o Polsce. Dzieło to nosiło tytuł: *Martini Opitii Variarum Lectionum Liber. In quo praecipue Sarmatica*⁴⁶, wydane już w Gdańsku przez Andrzeja Hünefelda (1581-1666)⁴⁷. Dzieło to dedykowane było synowi kanclerza wielkiego koronnego Jana, Tomaszowi Zamoyskiemu (1594-1638).

Miastem w Polsce, w którym niemiecki poeta i historiograf spędził najwięcej czasu był Gdańsk. To ówczesne największe miasto Rzeczypospolitej, a także ośrodek uczonych

⁴² Pełny tytuł brzmi: *Panegyricus inscriptus honori et memoriae Illustrissimi Raphaelis Comitiss Lesnensis Palatini Belsensis, Herois praestantissimi. In quo vita eius praecipuae ad fidem historicam summam refertur. Auctore Martino Opitio, Thorunii, Ex Officina Schnellboltziana Anno 1636*. Zob. panegiryk ten wymienia M. Cieśla, dz. cyt., s. 481.

⁴³ *Laudatio funebris Illustrissimi Domini Fabiani Lib. Baroni a Cema, Castellani Culmensis ac Praefecti Stumensis Auctore Martino Opitio, Thorunii, Ex officina Schnellboltziana Ann. MDCXXXVI*. Zob. M. Cieśla, dz. cyt., s. 482.

⁴⁴ *Generosissimo Viro ELIAE AB ARCISCHOW ARCISZEWSKY, Sacrae Reglae Polonia ac Sveciae Majestatis Cubiculario & Praefecto bellico, Amorum & conjugii causa in Holsatiam eunti, Martinus Opitius, Thorunii apud Franciscum Schneilboltz 1636*. Zob. M. Cieśla, dz. cyt., s. 482.

⁴⁵ S. Salmonowicz, dz. cyt., s. 64. Christian Cunrad był najstarszym synem Caspra Cunrada. Zob. także K. Garber, *Cunrad, Christian*, w: „Killy Literaturlexicon”, B. 2, 2008, s. 518-519.

⁴⁶ *Martini Opitii Variarum Lectionum Liber. In quo praecipue Sarmatica, ex officina Andreae Hünefeldij, Dantisci 1637, strdr., Bibl. Śl., sygn. 10763 I*.

⁴⁷ Znany gdański drukarz i księgarz. Jego drukarnia wydała *Biblię gdańską*. Związany był z ruchem różokrzyżowców, w 1615 roku wydał dzieło Johanna Valentina Andreae *Fama Fraternitatis*.

i artystów od zawsze interesowało Martina Opitza, który miał tam wielu przyjaciół z czasów studenckich, np. Johanna Mochingera (1603-1652)⁴⁸ czy przyjaciela z czasów młodości Bernharda Wilhelma Nüsslera (1598-1643), również będącego emigrantem w tym bałtyckim porcie. Podczas wizyty królewskiej w Gdańsku w dniu 24 czerwca 1637 roku Opitz dostąpił publicznego wyróżnienia, gdy Władysław IV Waza oficjalnie mianował go historiografem i sekretarzem, czym potwierdził wcześniejszą decyzję sejmu. Funkcja powierzona niemieckiemu poecie spotkała się z uznaniem, tym bardziej, że pełnił on ważne misje dyplomatyczne, o czym wiemy z dzieł Nüsslera, który pisał: „Iussit etiam Rex ut Dantiscum se sequeretur, ubi intima admissione dignatum secreto colloquio in alteram horam detinuit”⁴⁹.

Po przybyciu do Gdańska Martin Opitz zamieszkał na ulicy Chlebowniczej, w domu, który należał do kalwińskiego kaznodziei Bartholomeusa Nigrinusa (1595-1646)⁵⁰, pastora w kościele św. Piotra i Pawła. Wówczas to właśnie Opitz zmienił wyznanie z luterńskiego na kalwińskie – nie pod wpływem Nigrinusa – ale ze względów czysto pragmatycznych, bowiem otwierało to przed Ślązakiem możliwość ubiegania się o mecenat miejscowych patrycjuszów, którzy w większości byli kalwinami. Życie w Gdańsku – w tym wielkim ośrodku handlowym i naukowym – sprawiło, że Martin Opitz zaangażował się w działalność dyplomatyczną przy boku swego chlebobdawcy. W konsekwencji pisane przez niego niegdyś piękne, liryczne wiersze zatraciły walory czysto literackie na rzecz konwencjonalnych form barokowych. Utwory tego okresu, to głównie panegiriki pochwalne kierowane do bogatych mieszczan oraz królewskich dworzan. Niemniej jednak ówczesna poezja Opitza, w porównaniu z twórczością miejscowych wierszokletów, uważana była za wyjątkowo elegancką i wysoce erudycyjną. Był rozpoznawalny, co sprzyjało jego częstym wizytom w pałacach Radziwiłłów, Hünefeldów, Jacobsonów czy w domu Johanna Zierenberga i jego córki wybitnej śpiewaczki Konstancji (1605-1653).

⁴⁸ Wybitny gdański uczonec i retor. Kształcił się w gdańskim i toruńskim gimnazjum, następnie studiował w Wittenberdze, Lejdzie i Strasburgu. Był pastorem w gdańskim kościele św. Katarzyny i profesorem retoryki w tamtejszym gimnazjum. Wspólnie z Janem Heweliuszem napisał *Orator atque rhetorista (...)*, podręcznik do nauki retoryki. Zob. Bertling, *Mochinger, Johannes*, w: „ADB”, 22, 1885, s. 43-44. Zob. także Ch. G. Jöcher, *Allgemeines Gelehrtenlexicon*, B. 3, Lipsk 1751, strdr., Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt, sygn. L 148-4b, s. 562.

⁴⁹ H. Palm, *Beiträge zur Geschichte der deutschen Literatur des 16 und 17. Jahrhunderts*, sygn. H. lit. p. 284b, Breslau 1877, s. 237.

⁵⁰ Prawdziwe nazwisko Schwartz. Prawdopodobnie spokrewniony ze słynnym humanistą Wilhelmem Nigrinusem (1588-1638), współpracował m.in. z Janem Amosem Komenskym i Robertem Fluddem. Zob. J. H. Zedler, *Grosses vollständiges Universall Lexicon (...)*, Halle und Leipzig 1740, B. 24, sygn. 2 Enc. 23-24, s. 884.

W tym też czasie Martin Opitz napisał panegiryk z okazji ślubu Władysława IV Wazy z Cecylią Renatą Habsburg, który miał miejsce w dniu 12 września 1637 roku pt. *Felicitati Augustae (...)*⁵¹. Podkreślał w nim męstwo i odwagę króla w wieku młodzieńczym, głównie w kampanii chocimskiej z 1621 roku, a także ze szczegółami przedstawił podróż królewicza po Europie, m.in. Niemczech, Francji czy Niderlandach w 1624 roku. Panegiryk ten był ostatnim, w którym Opitz bezpośrednio odnosił się do przedstawicieli dynastii Wazów w Polsce.

Również w tym czasie Opitz kończył dzieło *Dacia antiqua*, o czym dowiadujemy się z jego listu z dnia 27 grudnia 1637 roku do księcia Anhalt-Köthen Ludwika, w którym wyjaśniał: „Pracuję teraz nad łacińskim dziełem *Dacia antiqua*, mając nadzieję ukończyć je przed wiosną”⁵². Dzieło to zaginęło wraz z licytacją biblioteki po śmierci poety, chociaż ze wspomnień jego przyjaciół wiemy, że zawierało luźne informacje o starożytnej Dacji.

Będąc ponad dwa lata w Gdańsku, Opitz koncentrował się na pracy naukowej polihistora, rzadko uczestnicząc w popisach krasomówczych czy przyjęciach wydawanych na cześć ważnych osobistości gdańskich elit. Bywał także na przedstawieniach teatralnych wystawianych przez studentów gdańskiego gimnazjum. Pod koniec życia Opitz nadal korespondował z wybitnymi przedstawicielami świata nauki, podtrzymując dawne przyjaźnie m.in. z Hugo Grotiusem czy Janem Amosem Komenskym.

Jeśli chodzi o poglądy społeczno-polityczne Opitza były one ambiwalentne jeśli chodzi o konflikty pomiędzy patrycjatem Torunia i Gdańska, a także królem Władysławem IV a magistratem gdańskim. Ponadto „odnowiciel niemieckiej poezji” pozytywnie odnosił się do ówczesnej polskiej rzeczywistości, która pozwoliła mu odetchnąć od wojennej pozoży w Niemczech, co wyrażał w swoich panegirykach ku czci rodzin arystokratycznych, a także dziełach historiograficznych opisujących Polskę.

Jego stoicką postawę życiową dobrze oddaje motto: „ubi bene, ibi patria”, które wyznaczało mu drogę ku awansom społecznym, bowiem Opitz potrafił odnaleźć się w każdej, nawet najbardziej skomplikowanej i niesprzyjającej sytuacji. Łatwo nawiązywał kontakty dyplomatyczne i osobiste, co pozwoliło mu pełnić służbę choćby u barona Karla Hannibala von Dohny czy później u polskiego króla, a także wspierać stronę protestancką. Wszystkich

⁵¹ Pełny tytuł: *Felicitati Augustae /Honoriq̄ue - Nuptiar/. Serenlssimor. Principium /Vladislai IV/ Pol. SVeciaeq̄ue Regis /et/ Caeciliae /Renatae / Archiducis Austriae /DD/ Mart Opitius / Maiest.- Eer Devotiss. /Gedani/ Apud Hunefeldium. Zob. M. Cieśla, dz. cyt., s. 488.*

⁵² W oryginale: „Nunmehr bin ich über dem leteinischen Werk *Dacia antiqua*, hoffe es vor dem Frühling auszuarbeiten”. Zob. H. Kindermann, *Danziger Barockdichtung*, Lipsk 1939, s. 232.

chlebodawców, którym ofiarowywał swoje usługi cenił do końca życia, wyrażając się o nich z wielką atencją, niezależnie od ich postawy religijnej czy politycznej.

Żyjąc na dość dobrym poziomie materialnym Martin Opitz próbował zmienić swój statut matrymonialny, jednak plany te nie doszły do skutku, gdyż w sierpniu 1639 roku w Gdańsku wybuchła epidemia dżumy, którą zaraził się również niemiecki poeta, co było powodem jego śmierci (dnia 20 sierpnia). Mimo skromnego pochodzenia, dzięki swojej inteligencji, elokwencji oraz przychylności możnych wspiął się bardzo wysoko w hierarchii społecznej, co sprawiło, że pochowano go w bazylice Mariackiej, obok sławnych patrycjuszy.

2. Twórczość

Na tle innych poetów niemieckich epoki renesansu i baroku twórczość Martina Opitza jest wyjątkowa. Był on pierwszym niemieckim poetą, który zaczął pisać sonety i dramaty w języku niemieckim, a przez to bardzo cenionym twórcą przez ówczesnych mu poetów niemieckich ze Śląska, jak również historiografów, którzy określali go mianem „księcia niemieckiej pieśni”⁵³, „księcia i króla poetów”⁵⁴, albo „Pindarem, Maronem i Juwenalisem Niemiec”⁵⁵. Jednak były też głosy podważające wielkość poezji Martina Opitza, jak choćby stanowisko XVII-wiecznego niemieckiego polihistora i teoretyka literatury Daniela Geорга Morhofa (1639-1691)⁵⁶, który w swoich *Lekcjach z języka i poezji niemieckiej* uznał jego styl

⁵³ Zob. W. Mauser, *Opitz und der Beginn der deutschsprachigen Barockliteratur*, w: *Filologia e critica studi in onore di Vittorio Santoli*, pod red. P. Chiarini, Roma 1976, s. 282. Zob. także, G. von Peschwitz, *Jüngst Erbauter Hoch Teutscher Parnas/Das ist/ Anmuthige Formeln/ Sinnreiche Poetische Beschreibungen/und Kunstzierliche verblümete Arten zu reden/ aus den besten und berühmten Poeten unserer Zeit/ mit Fleis zusammen gerragen/ und/ auff drängliches Anhalten gutter Freunde/ Der Poetisirenden Jugend zu Nutz heraus gegeben*, wyd. Z. Hertels i J. Misius, Jena 1663, stardr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. Res/ P.o. germ. 1058 q, s. 584.

⁵⁴ W. Mauser, dz. cyt., s. 282. Wolfram Mauser w swoim artykule podał datę wydania dzieła Michaela A. von Bermanna w 1676 roku, ale faktycznie zostało ono wydane w 1677 roku. Zob. Michael A. von Bergmann, *Deutsches Aerarium Poeticum, oder Poetische Schatz-Kammer: in sich haltende Poetische Nahmen, RedensArthen und Beschreibungen...Zu Verfertigung eines zierlichen und saubern Reims auff allerhand fürfallende Begebenheiten (...)*, Landsberg an der Warthe 1677, stardr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. L. germ. 28 o-2, s. 1296. Bergmann w swoim dziele Opitza nazywa także „niemieckim Orfeuszem”.

⁵⁵ Zob. W. Mauser, *Opitz und der Beginn der deutschsprachigen Barockliteratur*, w: *Filologia e critica studi in onore di Vittorio Santoli*, pod red. P. Chiarini, Roma 1976, s. 282. Mauser korzystał z kolejnego wydania dzieła Treuera, gdyż pierwsze wydanie miało miejsce w 1660 roku. Zob. także, G. Treuer, *Deutscher Dädalus/ Oder Poetisches Lexicon, Begreifend ein Vollständing/ Poetisches Wörter/ Buch in 1300. Tituln, aus der berühmten Poeten Herren Opitzes, Flemmings, Bartasses, Werders, Dillherr, Schottels, Harsdorffers, Ristens, Brehmens, Tschernings, Bucholtzens, Glasers, Betuliens, Rumplers, Klajens, Rinckarts, Schirmers, Franckens etc. Schrifften gesamlet (...)*, wyd. Rupert Bolckers, Berlin 1675, stardr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. Res/ P.o. germ. 1487-2, s. 275.

⁵⁶ Wybitny niemiecki teoretyk literatury, uważany za pierwszego historyka literatury. Uczył się pod kierunkiem Heinricha Schaeviusa (1624-1661) w szczecińskim Pädagogium. Ukończył prawo w Uniwersytecie w Rostocku,

za zbyt kwiecisty i obrazowy⁵⁷; zdecydowanie wyżej cenił poezję Paula Flemminga. Były to wiersze pisane jeszcze w języku neo-łacińskim, ponieważ większość ludzi z kręgu kultury niemieckiej uważała, że traktaty i wiersze nabierają blasku, gdy wyrażane są słowami Owidiusza i Wergiliusza. Należy przy tym pamiętać o występowaniu wielu gwar i różnych narzeczy na terenie niemieckojęzycznym, które często uniemożliwiały wzajemne zrozumienie. Jedynie pojedyncze, mało znaczące utwory, niedbale wydawane i o ograniczonym zasięgu oddziaływania, np. opisujące bitwy czy pożary miast, jak ten przedstawiony przez Eliasza Langego w *Glogovia incinerata (...)*⁵⁸, były pisane po niemiecku.

Pierwsze utwory poetyckie Martin Opitz zaczął pisać w okresie, gdy był uczniem wrocławskiego Gimnazjum Marii Magdaleny. Najwcześniejszym znanym utworem Opitza były *Strenarum libellus, val. Sanfleben Praetori & Rectori patriae consecratus*⁵⁹, dedykowane przez młodego humanistę Valentinowi Sanflebenowi, ówczesnemu rektorowi Gimnazjum Marii Magdaleny⁶⁰. Dzieło Opitza zostało wydane dzięki wsparciu finansowemu wybitnego śląskiego historyka i poety Caspara Cunradiego⁶¹. Wiersze skierowane są m.in. do zasłużonych obywateli Bolesławca, Georga Tieffenbacha, Eliasza Namslera, Marcina Nusslera i innych, których autor *Strenarum libellus (...)* wychwala za to, co zrobili dla swojego miasta⁶². Młody wówczas Martin Opitz, sam bynajmniej nie był skromny, gdyż w jednym z wierszy wymienił siebie jako przyszłego medyka⁶³. Przełomowym traktatem, napisanym w roku 1617, który przyniósł wielką sławę młodemu poecie w Niemczech

gdzie w 1660 roku został profesorem retoryki i poezji. Wsławił się dwoma wybitnymi dziełami: *Unterricht von der deutschen Sprache und Poesie* z 1682 roku i *Polyhistor, Literarius et Practicus* z 1688 roku, w których zebrał całą wiedzę o literaturze w sposób encyklopedyczny. Zob. R. von Lilencron, *Morhof, Daniel Georg*, w: „ADB”, T. 22, Leipzig 1922, s. 236-242. Por. A. Eischenbroich, *Morhof, Daniel Georg*, w: „NDB”, T. 18, Berlin 1997, s. 127.

⁵⁷ K. Conermann, *Martin Opitz: Patria-Nation-Europäische Renaissance. Neue biographische Forschungen zur Stellung des 'Gekrönten' in der Literaturgeschichte*, 2011, s. 37-38.

⁵⁸ M. Szyrocki, *Przełom w literaturze niemieckiej XVII wieku a Śląsk*, w: „Sobótka”, nr 18, 1963, s. 120-140.

⁵⁹ *Martini Opitii Boleslaviensis Silensii Strenarum libellus, Val. Sanfleben Praetori & Rectori patriae consecratus*, Görlitz 1616, stardr., Bibl. Sten-Dresden, sygn. Lit. Lat. rec. A 387, s. 14.

⁶⁰ Tamże, s. 1.

⁶¹ Tamże, s. 2. Caspar Cunradi (1571-1633), słynny śląski humanista, tłumacz na język niemiecki m.in. wierszy Horacego. Zob. więcej E. Kelchner, *Cunradi, Caspar von*, w: „ADB”, T. 4, Lipsk 1876, s. 643 f.

⁶² Tamże, s. 8.

⁶³ Tamże, s. 13.

i Europie był *Aristarchus*, czyli *pogarda języka niemieckiego*⁶⁴, wydany w Legnicy przez Johanna Dörffera. Poruszał on ważną kwestię języka ojczystego, tak zaniechanego przez współczesnych mu niemieckich poetów i pisarzy. We wstępie Martin Opitz skierował dedykację do Fryderyka, pana Kreckwitz i innych okolicznych ziem, a następnie zwrócił się do swoich rodaków z mową pochwalną na ich cześć. W tekście autor *Aristarchusa* (...) zauważył, że również Grecy i Rzymianie byli skorumpowani, a także rządili nimi ludzie, którzy zasługiwali na miano potworów⁶⁵. Swoich rodaków krytykował za nadmierne przywiązanie do języka łacińskiego, wskazując, że pobliskie narody już od wieków używają języka narodowego, jak np. wśród Włochów Petrarca, Ariosto czy Torquato Tasso⁶⁶. Dalsze części tekstu *Aristarchusa* (...) zajmują strony pisane w języku niemieckim, na których autor opisywał swój stosunek do poezji pisanej w języku ojczystym. W kolejnych akapitach wymieniał zasłużonych niemieckich, głównie śląskich, twórców barokowych, którzy w swoich łacińskich dziełach adoptowali dla swoich potrzeb język niemiecki.

Niezwykle istotne dla twórczości Opitza są *Wiersze pocieszenia w czasie okropności wojny*⁶⁷ napisane w czasie podróży z Holandii na Jutlandię w 1620 roku, wyrażające pierwszy antywojenny sprzeciw wobec wszechobecnego zniszczenia jakie widział po drodze. Po raz pierwszy wydane zostały we Wrocławiu w 1624 roku przez Davida Müllera, znanego śląskiego księgarza i dedykowane młodemu duńskiemu księciu, Ulrykowi (1611-1633), synowi Chrystiana IV Oldenburga i późniejszemu luterańskiemu biskupowi Schwerinu. Autor we wstępie do poematu odnosi się do wybitnych wodzów starożytności – Hannibala i Aleksandra Wielkiego, dotykając problemu okropności wojny niezależnie od czasu w jakim się toczyły, sam będąc zagorzałym irenistą. Dzieło zostało podzielone na cztery części, przy czym w części pierwszej autor opisuje okres wojny czeskiej (1618-1621), ukazując grozę tego czasu słowami „drzewa już nie stoją, ogrody są zniszczone; sierp i pług są teraz ostrym mieczem”⁶⁸. W dwóch kolejnych księgach autor *Wierszy pocieszenia* (...) szuka pocieszenia

⁶⁴ *Aristarchus sive de contemptu linguae Teutonicae*. Zob. *Aristarchus* (...), Bethaniae 1617, strdr., Bibl. Uniw. we Wrocławiu, sygn. 426449.

⁶⁵ *Aristarchus* (...), k. B1. Martin Opitz nawiązuje tutaj m.in. do Nerona czy Domicjana: „Imperantibus enim Claudiis, Neronibus & Domitianis monstris hominum acceleribus (...)”.

⁶⁶ *Ibidem*, k. C2.

⁶⁷ M. Opitz, *Trost Gedichte in Widerwertigkeit des Krieges: in 4 Bücher abgetheilt und vor etzlichen Jahren von einem bekandten Poëten anderwärts geschrieben*, wyd. Henning Kölern, Leipzig 1633, strdr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. 4 p.o. germ. 159 m.

⁶⁸ W oryginale: “Die Bäume stehn nicht ehr, die Gärten sind verheert; Die Sichel und der Pflug sind jetzt ein scharffes Schwerdt”. Zob. G. Schulz-Behrend, *Opitz: Gesammelte Werke*, B. 1, Stuttgart 1968, s. 194.

w wierze i Bożej sprawiedliwości, wierząc, że przyniesie mu to ocalenie. Oprócz *Wierszy pocieszenia* (...) Opitz poświęcił tragicznej wojnie trzydziestoletniej słynny sonet pt. *Pośród biedy i strachu*, w którym przedstawił czasy „gdy wiara i przekonania umierają, gdy niezgoda, ponurość i zawiść z krwawym pragnieniem leżą na polu”⁶⁹.

Równie ważnym dziełem młodego niemieckiego twórcy był *Hymn pochwalny z okazji radosnych urodzin naszego Pana i Zbawiciela Jezusa Chrystusa*⁷⁰, wydany pierwotnie w Legnicy w 1624 roku przez Sebastiana Kocha. W pięknej łacińskiej dedykacji pisanej na początku stycznia 1624 roku Opitz zwrócił się do swojego przyjaciela Bernharda Wilhelma Nüsslera, na którego ręce złożył podziękowania. Krótka elegia poprzedzająca tekst główny również została napisana w języku łacińskim. Tekst właściwy skierowany został przez autora bezpośrednio do Jezusa Chrystusa, który ratuje człowieka przed „mrozem i zarazą”⁷¹ w czasie okrutnej wojny, stając się „człowiekiem przychodzi do nas tutaj na ziemi”⁷². Dalsze strofy poematu wyrażają ewangeliczną prawdę o zbawczej mocy rodzącego się Dzieciątka Jezus.

Po napisaniu *Hymnu pochwalnego z okazji radosnych urodzin naszego Pana i Zbawiciela Jezusa Chrystusa* Opitz w zaledwie pięć dni napisał słynny traktat pt. *Księga o poetyce niemieckiej*, dedykowany radzie miejskiej Bolesławca. Wydany został w języku niemieckim w Brzegu przez Augustyna Gründerna oraz we Wrocławiu przez Davida Müllera w 1624 roku⁷³. Jako motto do tego dzieła Martin Opitz przytoczył słynne pytanie ze *Sztuki poetyckiej* (*List do Pizonów*) Horacego: „przepisowych wariacji, rzeczy kolorytu jeżeli nie znam, czemu mnie czczą jak poetę? Czemu wstyd ignoranta nad wiedzę przenoszę?”⁷⁴. Autor podzielił go na osiem rozdziałów, w których omówił postrzeganie literatury od czasów starożytnych do sobie współczesnych, powołując się m.in. na Arystotelesa, wspomnianego Horacego czy

⁶⁹ W oryginale: „in einer solchen Zeit da Trew und Glauben stirbt, da Zwietracht, Grimm und Neidt voll blutiger Begiehr gehäufft zu Felde liegen”. Cytat pochodzi z sonetu *In mitten Weh' und Angst*. Zob. M. Opitz, *Weltliche und geistliche Dichtung*, Berlin i Stuttgart 1889, s. 28.

⁷⁰ M. Opitz, *Lobgesang uber den freudenreichen Geburtstag unseres Herren und Heiland des Jesu Christi*, wyd. S. Koch, Liegnitz 1624, strdr., Sächsische Landesbibliothek-Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, sygn. Lit.Germ.rec.B.203,16.

⁷¹ W oryginale: „ist grimmer Frozen und Pest”. Zob. ibidem, s. 12.

⁷² W oryginale: „Gott ein Mensch, kommt zu uns hera uff Erden”, ibidem, s. 13.

⁷³ *Martini Opitii Buch von der Deutschen Poetrey. In welchem alle ihre eigenschafft und zuegehör gründtlich erzehlet/ und mit exempeln aussgeführt wird*, wyd. A. strdr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. Rar. 526#Beibd. 1.

⁷⁴ Horacy (Quintus Horatius Flaccus) (65-8 r.p.n.e.) – najwybitniejszy rzymski twórca liryków. Cytat ten pochodzi z *Ars Poetica*, w. 86-88: “descriptas servare vices operumque colores, cur ego si nequeo ignoroque Poeta salutor? Cur nescire, pudens prave, quam discere malo?”. Cyt. za: *Martini Opitii Buch von der Deutschen Poetrey* (...), dz. cyt., s. A1b.

Josepha Scaligera (1540-1609)⁷⁵. Krytykując ślepe naśladowanie dzieł autorów klasycznych, przedstawił zasady wersyfikacji języka niemieckiego, nadające mu piękny wyraz literacki. Dziwić może, iż sam będąc pochodzenia mieszczańskiego najwyżej cenił epopeję i tragedię, w której głównymi bohaterami mogli być wyłącznie przedstawiciele arystokracji, niżej natomiast komedię zarezerwowaną dla postaci plebejskich.

Dziełem, które ugruntowało zasłużoną sławę Martina Opitza jako „ojca niemieckiej poezji” były wydrukowane przez Eberhardta Zetznera w Strassburgu w 1624 roku *Poezje niemieckie* wraz z tłumaczonymi utworami Hensiusa. Z inicjatywy przyjaciela Zingrefa w zbiorze tym zamieszczono *Wiersze młodzieńcze* bolesławieckiego poety, *Ody i pieśni* oraz *Sonety*, chociaż z pewnymi wyjątkami. Najbardziej znanym z tego zbioru jest wiersz Opitza *Do narodu niemieckiego*, pisany w duchu ówczesnej zlatynizowanej poezji niemieckiej. Odwoływał się w nim do natchnienia płynącego z daru Apolla i nimf ku czci „niemieckiej mowy i cnoty”⁷⁶. Równie znanym i cenionym wierszem jest *Ku gwiazdom (An Asterien)*. Opisywał w nim nikłość ludzkiego istnienia, które znika „jak tylko Atropos odetnie nas od wątku”⁷⁷. W wydanych przez Zingrefa *Poematach niemieckich* znajdują się *Ody i pieśni* wyrażające miłość poety do bliżej nieznanych osób. Piękną i najbardziej znaną miłosną odą jest *Klorinda*, której zarzuca że jej „miłość jest w połowie nienawistna, ma mało żaru, a pali bardzo”⁷⁸. Podobny w wymowie jest wiersz *Och, kochanie, pospieszmy się*⁷⁹, mówiący, że miłość szybko przemija „dlatego teraz cieszymy się owocem młodości”, ponieważ „lata uciekają”⁸⁰. Młody poeta pisał w tym czasie nie tylko okolicznościowe wiersze, ale również poematy, z których najslawniejszym był ten zatytułowany: *Zlatna lub wiersz o spokój umysłu*⁸¹ poświęcony rodzinie górniczej dotkniętej straszliwą wojną, która nie daje nadziei człowiekowi. W dawniejszej literaturze poświęconej twórczości Martina Opitza często

⁷⁵ *Martini Opitii Buch von der Deutschen Poetrey (...)*, s. B1a.

⁷⁶ *Martinii Opicii Teutsche Poemata und Aristarchus Wieder die verachtung Teutscher Sprach, item Verteutschung Danielis Heinsij Lobgesangs Iesu Christi und Hymnum in Bachum*, wyd. E. Zetzner, Strassburg 1624, strdr., Bibl. UW., sygn. 405153, k. 1. Woryginalu: „So welt der Deutschen Red’ und Tugend ist bekandt”.

⁷⁷ Woryginalu: „So bald uns Atropos den Faden abgeschnitten”. Ibidem, k. 86.

⁷⁸ *Clorinde (...)*, w: *Martin Opitz. Weltliche und geistliche Dichtung*, Berlin und Stuttgart 1889, s. 17-18. Woryginalu: „Dein Lieben ist ein halbes Hassen, Hat wenig Glut, Rauch desto mehr”.

⁷⁹ *Ach, Liebste, lassuns eilen (...)*, w: ibidem.

⁸⁰ Ibidem, s. 18. Woryginalu: „Drumb lass uns jetzt geniessen, der Jugend Frucht (...) der Jahre Flucht”.

⁸¹ *Martini Opitii Zlatna, oder Gedichte von Ruhe des Gemüthes*, Breslau 1689, strdr., Staatsbibliothek zu Berlin, sygn. 737531487.

poemat ten uważano za autobiograficzny opis życia poety. Obecnie odchodzi się od takiej interpretacji, twierdząc, że autor odnosił się do trapiącej go sytuacji zniszczonego wojną kraju. Utwór ten bolesławiecki poeta napisał w języku łacińskim w formie wiersza aleksandryjskiego (568 wersów) – według jego własnych słów – w dniu 9 sierpnia 1623 roku, wyrażając w nim swój podziw dla postaw życia stoickiego. Na wstępie czytamy piękną dedykację skierowaną do Opitza przez jego przyjaciela, Bernharda Wilhelma Nüsslera, w której podziela on uwielbienie dla „spokoju umysłu” bolesławieckiego poety⁸². W dziele tym, napisanym na zamówienie księcia siedmiogrodzkiego, Gabora Bethlena autor odwołuje się do starożytnego pochodzenia Węgiei, utożsamianych z Dacją i jej sławnym królem Decebalem, którego wojnę z cesarzem Trajanem (98-117) opisał na podstawie *Historiae miscellae* Pawła Diakona (ok.720-799), kronikarza ostatnich longobardzkich królów. Przez współczesnych literaturoznawców *Zlatna* uważana jest za „pozycję pośrednią między humanizmem a barokiem”⁸³. Poezję Owidiusza Opitz określa w niej jako swoją własną i niemiecką również⁸⁴. Wyznania autora zawarte w *Zlatnej* poprzedzały programowy wiersz Opitza *Do narodu niemieckiego*, w którym bezpośrednio nawiązywał do owidiuszowych *Amores*. Jednakże w przeciwieństwie do rzymskiego poety Opitz traktował swój pobyt w Siedmiogrodzie jako etap przejściowy⁸⁵, wyrażając swoją tęsknotę słowami: „O najdroższa Ojczyzno, kiedy żyć będę w tobie?”⁸⁶.

Już po powrocie na Śląsk w 1625 roku Opitz opublikował *Osiem ksiąg wierszy niemieckich*⁸⁷ wydanych przez Davida Müllera we Wrocławiu. Autor dedykację kieruje do swojego mentora, księcia brzesko-legnickiego Jerzego Rudolfa, wychwalając jego zasługi dla księstwa i tak mu drogiej poezji. W zbiorze tym zamieszczone zostały wiersze przyjaciół Martina Opitza, wśród nich m.in. Caspara Kirchnera. Znajdziemy tutaj także utwory Martina Opitza

⁸² Ibidem, s. 127.

⁸³ A. Aurnhammer, *Tristia ex Transilvania. Martin Opitz 'Ovid-Imitatio und poetische Selbstfindung in Siebenbürgen (1622/23)*, s. 269, pod red. W. Kühlmanna, w: *Deutschland und Ungarn in ihren Bildungs- und Wissenschaftsbeziehungen während der Renaissance*, Stuttgart 2004.

⁸⁴ *Martini Opitii Zlatna (...)*, dz. cyt., s. 141-142. W oryginale: „als meine Poesie, und unser deutsches auch”.

⁸⁵ A. Aurnhammer, dz. cyt., s. 271.

⁸⁶ *Martini Opitii Zlatna (...)*, dz. cyt., s. 142. W oryginale: „O liebes Vatelnd/wann werd' ich in dir leben?”. Cytat ten również nawiązuje do *Tristii (Żalów) III 8*, gdzie Owidiusz pisał: „i nagle zobaczyłbym słodką ziemię mojego kraju”. W oryginale: „aspicerem patriae dulce repente soleum”.

⁸⁷ *Martini Opitii Acht Bücher, Deutscher Poematum; durch Ihn selber heraus gegeben/ auch also vermehret unnd übersehen/ das die vorigen darmitte nicht zu vergleichen sindt*, Breslau 1625, wyd. D. Müller, strdr., Staatsbibliothek zu Berlin, sygn. Bibl. Diez qu. 2635.

z *Poematów niemieckich* wydanych przez Zetznera w Strasburgu w 1624 roku. Wydanie to, z roku 1625, było reakcją autorską Opitza na wydanie rok wcześniej – bez jego zgody – przez Zingrefa, *Poezji niemieckich (Deutsche Pöemata)*.

Dużą część swojego krótkiego życia poświęcił Martin Opitz na tłumaczeniu obcej poezji, zarówno klasycznej, jak i sobie współczesnej. Pierwszym jego tłumaczeniem, jak już wspominałem, były *Pieśń ku Zbawicielowi* i *Hymny ku czci Bachusa* autorstwa holenderskiego poety Daniela Hensiusa. Dodatkowo tłumaczył na język niemiecki tegoż autora wybrane wiersze łacińskie i greckie z *Poezji niderlandzkich*. W dalszej kolejności, w roku 1625 „ojciec niemieckiej poezji” podjął się przełożenia na język niemiecki *Trojanek* Seneki Młodszego (ok. 4 r. przed Chr. – 65 r. po Chr.) pod niemieckim tytułem *Trojanerinnen*. Było to pierwsze niemieckie tłumaczenie antycznej tragedii, opisującej zagładę Troi w wyniku działań Greków, którzy by opuścić miasto nad Illosem musieli złożyć w ofierze dwoje dzieci króla Priama, królową Polyksenę i małego Astyanaksa. Opitz oddał ducha antycznej tragedii Seneki na język niemiecki w przetłumaczonych przez siebie, a wydanych przez Andrzeja Hünefeldta *Poematach niemieckich*⁸⁸. Pierwsze wydanie miało miejsce na Śląsku i do tego odnosi się dedykacja Johanna Petera Zitza von Lignitz mówiąca, że: „Mądry Helikon postawi naszego Opitza na swoim miejscu i niech Muzy go odtąd teraz prowadzą”⁸⁹. Na jednej z kart tego pięknie wydanego dramatu widnieje portret Martina Opitza udekorowanego wieńcem laurowym przez cesarza. Do gdańskiego wydania *Poematów niemieckich* wstęp napisał Andrzej Hünefeldt, który dedykował go założycielowi Towarzystwa Owocowego, „mojemu miłosiernemu księciu i panu” Ludwikowi Sachsen-Anhalt, wyjaśniając że jest to wydanie pośmiertne wszystkich dzieł wielkiego niemieckiego poety i historiografa, Martina Opitza.

Istotne znaczenie w twórczości bolesławieckiego poety miały poematy w języku niemieckim, nawiązujące do bohaterów mitologicznych, jak *Dafne*, będąca pierwszą niemiecką operą narodową. Jej premiera miała miejsce w Torgau z okazji zawarcia małżeństwa księcia Jerzego II z Hesji-Darmstadt z Zofią Eleonorą z Saksonii w dniu 13 kwietnia 1627 roku. Inny poemat nosi tytuł *Stworzenie nimfy Hercinii* z 1630 roku. Jest to pierwsza niemiecka powieść sielankowa rozgrywająca się w Karkonoszach. W twórczości Opitza widoczne są także bliskie duchowi niemieckiego protestantyzmu odniesienia do biblijnych postaci

⁸⁸ *Martini Opitii Deutsche Poemata*, wyd. A. Hünefeldt, Gdańsk 1645, strdr., Bibl. Elbl., sygn. Pol. 7.II.95.

⁸⁹ Helikon odnosi się do siedziby Muz. W oryginale: „Den weisen Helicon räum unserm Opitz ein, und lass hinfort nü Ihn der Musen führer senn”. Zob. *Ibidem*, s. 8.

starotestamentowych, m.in. *Judith* z 1635 roku, dokończonych później przez Andreeasa Tscherninga w wydaniu w Rostocku w 1646 roku⁹⁰. Libretto do *Dafne* przetrwało do naszych czasów. Opitz, pisząc je w czasie pobytu na dworze elektora saskiego, Jana Jerzego I Wettyna (1611-1656) wykorzystał wcześniejsze libretto *Dafne* z 1597-98 roku Ottavio Rinucciniego (1562-1621)⁹¹, przekładając je na wersy aleksandryjskie. Niemiecki poeta podzielił libretto na pięć aktów ze wstępem, w którym parafrazował siedem strof po sześć wersów ze słynnych *Metamorfoz* Owidiusza, odnosząc się we wstępie do pochwały miłości⁹². Opitz nawiązywał do starożytnego mitu, w którym piękna nimfa nie ulega Apollinowi.

Sielski obraz karkonoskich dolin Opitz kreuje w swojej powieści pastoralnej *Stworzenie nimfy Hercinii*, w której pisał, że są one „mieszkaniem wszelkich radości, pogodną samotnością, domem uciech nimf i bogów polnych, arcydziełem natury”⁹³. Śląski poeta nawiązywał w niej do wergilińskiej poezji bukolicznej i związanych z nią treści idealistyczno-utopijnych, odzwierciedlających pragnienie szczęśliwej idyllicznej krainy w niespokojnych, tragicznych czasach wojny trzydziestoletniej. Należy pamiętać, że wcześniej Opitz tłumaczył łaciński poemat *Argenis* Johna Barclaya⁹⁴, wydany pierwotnie w Paryżu w roku 1621, a będący jedną z najważniejszych powieści pastoralnych przełomu XVI i XVII wieku.

Trzy lata później Martin Opitz napisał kolejny poemat inspirowany tradycją antyczną, a odnoszący się do katastrofalnego wybuchu Wezuwiusza w 79 roku. Utwór ten został dedykowany ówczesnemu mecenasowi poety, księciu legnicko-brzeskiemu Janowi Krystianowi, wówczas już zagrożonemu postępującą ofensywą wojsk cesarskich. *Vesuvius* uznaje się za najwybitniejszą niemiecką *carmen heroicum*, w której ważną rolę odgrywają względy estetyczne i naukowo-dydaktyczne wyrażone już w *Księdze o poetyce niemieckiej*. Śląski poeta nawiązuje bezpośrednio do dzieła Pietro Bembo pt. *De Aetna* z 1495 roku, który opisywał własne doznania z wejścia na Etnę. Niewątpliwym wpływem na powstanie *Vesuviusa*

⁹⁰ *Martin Opitzen Judith*, wyd. J. Richel (Richelius), Rostock 1646, strdr., Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, sygn. Lo 5835.

⁹¹ Jeden z pierwszych twórców włoskich oper, był członkiem florenckiej Cameraty. Zob. A. Solerti, *Le origini del melodramma: testimonian ze dei contemporanei*, Torino 1903, s. 40.

⁹² *Des berühmten Schlesiens Martini Opitii von Boberfeld/Bolesl. Opera Geist- und Weltlicher Gedichte*, wyd. E. Fellgibel, Breslau 1689, strdr., Staatsbibliothek zu Berlin, Yh 9452-1, s. 68. W oryginale: „Ihr sterblichs Volcks, der ich nit sterblich bin, Komm jetzt zu euch von den Elyser-Feldern”.

⁹³ *Martin Opitzen Schöfferey von der Nimfen Hercinie*, wyd. D. Müller, Breslau 1630, strdr., Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, sygn. A 50.13 Poet. (9), s. 7. W oryginale: „einen Wohnplatz, aller Freuden, eine fröliche Einsamkeit, ein Lusthaus der Nimfen und Feldtgötter, ein Meisterstücke der Natur nennen”.

⁹⁴ Stało się to w 1626 roku we Wrocławiu. Zob. *Johann Barclayens Argenis Deutsch gemacht durch Martin Opitzen (...)*, wyd. D. Müller, Breslau 1626, strdr., Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, sygn. A: 69.2 Pol.

miął wybuch wulkanu, jaki miał miejsce 16 grudnia 1631 roku. O jego skutkach w krajach niemieckich pisał m.in. hamburski katolicki kanonik i historyk Lucas Holstenius (1596-1661)⁹⁵, który zauważył, że wydarzenie to: „nappełniło cały świat grozą i nową nowiną”⁹⁶. Według prof. Jörga Roberta, interpretatora *Vesuviusa*, rolą poety jest pośrednictwo pomiędzy Bogiem a ludzkością, wyraża on bowiem wiedzę religijną, naukową poprzez komentarz literacki⁹⁷. Opitz ze swojego poematu dydaktycznego uczynił traktat zawierający ówczesną wiedzę o erupcjach wulkanów i trzęsieniach ziemi. Pisał on to dzieło w miesiącach zimowych 1632/1633 roku, tuż po śmierci w listopadzie 1632 roku Gustawa II Adolfa, co było dodatkowym ciosem dla społeczności protestanckiej.

Tym, co odróżniało poemat Martina Opitza (według niego samego) od wzorców antycznej tragedii, np. *Eneidy* Wergiliusza, było duże przywiązanie do faktów rzeczywistych a nie historyczno-mitologicznych⁹⁸. *Vesuvius* był ostatnim, większym dziełem poety z Bolesławca, wieńczącym jego twórczość. Kontynuatorem, w niemieckiej tradycji poetyckiej, epickiego poematu dydaktycznego był wielki osiemnastowieczny dramaturg epoki oświecenia Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781), który opublikował dziewięć podobnych w treści traktatów literackich, m.in. fragment *O pochodzeniu religii objawionej*⁹⁹.

3. Nawiązania do Jana Kochanowskiego

Znajomość języka polskiego Martin Opitz wyniósł prawdopodobnie już z Bolesławca, co potwierdza w dziele napisanym w Hamburgu w 1640 roku pt. *Poemat pochwały, smutku i lamentu (...)*¹⁰⁰ przyjaciel i adresat wielu listów Johann Rist Host (1607-1667)¹⁰¹, który

⁹⁵ Także Holste – studiował w Uniwersytecie w Leidzie, gdzie poznał m.in. Daniela Hensiusa. Większość życia spędził w Rzymie, został mianowany przez papieża Innocentego X kierownikiem Biblioteki Watykańskiej. Wydawał głównie przekłady np. Sallustiusza *De diis et mundo*.

⁹⁶ W oryginale: „gantz Welschland mit schrecken und newen zeitungen erfüllet”. Zob. J. Robert, *Poetische Naturalwissenschaft. Martin Opitz' Lehrgedicht Vesuvius (1633)*, w: „Daphnis”, nr 46, 2017, s. 2.

⁹⁷ J. Robert, dz. cyt., s. 8-9.

⁹⁸ W oryginale: “ich will mit Warheit schreiben...”. Zob. *Martini Opitii Weltliche Poemata: Das erste Theil*, wyd. D. Müller, Breslau 1639, strdr., Bibl. Nar. w Warszawie, sygn. Mf B7331, s. 43.

⁹⁹ J. Robert, dz. cyt., s. 11.

¹⁰⁰ *Johannis Ristii, Holsati Lob- Traur- und Klag-Gedicht über gar zu frühzeitiges jedoch seliges Absterben des weiland Edlen (...)*, wyd. Z. Hertel i J. Rebenlein, Hamburg 1640, strdr., PAN Bibl. Kórnicka, sygn. Cim. Qu. 3076.

¹⁰¹ Niemiecki pisarz i kompozytor, urodzony w Hamburgu. Pochodził z rodziny luterańskiego pastora Kacpra. Kształcił się w rodzinnym mieście i pobliskiej Bremie w Gymnasium Illustre. Studia teologiczne podjął uniwersytecie w Rintel. Był cenionym poetą, dramatopisarzem (*Perseus 1634*) oraz autorem hymnów

pisał o rodaku, iż był urzeczony językiem polskim¹⁰². Nie jest to szczególnie dziwne, gdyż Opitz znał język łaciński, grecki, włoski, francuski, węgierski, rozumiał także czeski¹⁰³. Należy pamiętać, że jednym z nauczycieli we wrocławskim Gimnazjum św. Marii Magdaleny był Jeremias Roter, który w 1616 roku napisał *Klucz do Polskiego y Niemieckiego Języka [...]*¹⁰⁴ – podręcznik do nauki języka polskiego. Owa książka do nauki języka polskiego, po raz pierwszy wydana we Wrocławiu, mogła być pierwszym źródłem poznania dla młodego ucznia.

Pierwszym dziełem Martina Opitza, w którym wymienia on z nazwiska Jana Kochanowskiego są *Skargi Jeremiasza*¹⁰⁵. W łacińskim wstępie do tego dzieła pisze, „że powinni inni pamiętać o Kochanowskim”. We wcześniejszych edycjach tego utworu nie było wymienione przez Opitza nazwisko polskiego poety. Napisał że „nie zna brytyjskich i polskich (sarmackich) poetów”¹⁰⁶. W edycji z 1626 roku podane jest nazwisko Alberta Szenczego Molnara (1574-1634)¹⁰⁷, bliskiego przyjaciela poety z czasów jego pobytu w Heidelbergu. Dopiero w wydaniu gdańskim z roku 1637 pt. *Martini Opitii Deutscher Poematum. Erster Theil* występuje nazwisko Jana Kochanowskiego, przy czym sama dedykacja do *Skarg Jeremiasza*, adresowana do rady miasta Świdnicy, jest z 1626 roku. Także dzieło wydane we Frankfurcie nad Menem w roku 1644 pt. *Martini Opitii Weltliche*

ewangelicznych np. znane *Musa Teutonica*, które później komponował Jan Sebastian Bach. Zob. M von Waldberg, *Rist, Johann*, w: „ADB”, 30, (1890).

¹⁰² *Johannis Ristii (...)*, dz. cyt., s. C III. W oryginale: “Wenn dich die Pohlen fragten, So war die Antwort da: Drumb wer dich einst göhort, Du Liecht der Sprachen, du, der ward schier gantz bethört”.

¹⁰³ *Dzieje piśmiennictwa śląskiego*, pod red. W. Ogrodzińskiego, T. 1, Katowice-Wrocław-Cieszyn 1946, s. 77-78. W opracowaniu tym podano błędną datę wydania dzieła Johanna Rista *Lob-Trawr (...)* w 1640 roku, chociaż w rzeczywistości fakt ten miał miejsce rok wcześniej.

¹⁰⁴ Korzystałem ze starodruku z 1646 roku. Zob. J. Roter, *Schlüssel zur Polnischen und Deutschen Sprache. Das ist Rechte, gründliche Anleitung, wie nich alleine ein Teutscher die Polnische, sondern auch wie ein Pole die Teutsche Sprache, leichter und eher lesen, versleben, reden und schreiben lernen könne. Klucz do Polskiego y Niemieckiego Języka, to jest: Gruntowna nauka, jako się nie tylko Niemiec Polskiego, ale jako się y Polak Niemieckiego języka łatwiey y rychley czytać, zrozumieć, mówić y pisać nauczyć może. Allen jungen Knaben so in Polen ziehen (...)*, wyd. Andreae Hümfelden, Danzig 1646, strdr., Bibl. Śl. w Katowicach, sygn. 227147I.

¹⁰⁵ M. Szyrocki, *Niemieckie echa twórczości Kochanowskiego, Szymonowica i Modrzewskiego*, w: „Sobótka”, z. 4, 1955, s. 617.

¹⁰⁶ W oryginale: „Britones & Sarmatae nescio quibus”. Zob. M. Opitz, *Die Klage-Lieder Jeremia; poetisch gesetzt durch Martin Opitzen (...)*, wyd. J. Rhambaw, Görlitz 1626, strdr., Bibl. Śl. w Katowicach, sygn. 461620 I, s. A4.

¹⁰⁷ Wybitny węgierski poeta, pisarz i filolog kalwinistyczny. Związany z Uniwersytetem w Altdorfie. Głównym jego dziełem, używanym aż do XIX wieku był *Dictionarium Latinoungaricum (...)*. Zob. *Magyar katolikus lexicon XII (Seq.-Szentl)*, pod. red. I. Dios, Budapeszt 2007.

Poemata (...) uwzględnia w dedykacji polskiego poetę¹⁰⁸, co jednoznacznie świadczy o znajomości poezji (Mistrza Jana) Kochanowskiego przez Martina Opitza.

Skargi Jeremiasza dzielą się na cztery oddzielne lamentacje, w których autor parafrazuje starotestamentową *Księgę Jeremiasza* powstałą w VI w. przed Chr., a kończy ją w części piątej *Modlitwą proroka Jeremiasza*, nawiązującej do upadku świętego miasta Jerozolimy w wyniku najazdu króla babilońskiego, Nabuchodonozora (604-562 r. przed Chr.). Prorok, zwracając się do Boga, woła: „O Panie, rozważ, o Panie, weź sobie do serca (...) nasz wstyd i nasz smutek”¹⁰⁹, przedstawiając niedolę i rozpacz narodu wybranego, Izraela. W podobnym tonie pisał Jan Kochanowski, szczególnie w swoich *Trenach, czyli Lamentacjach* które Martin Opitz prawdopodobnie znał.

Martin Opitz pisząc swoje *Die Psalmen Davids* we wstępie nawiązywał do *Psalterza* Jana Kochanowskiego i *Gęśli różnorymym księga I* Jana Rybińskiego (ok. 1565 – ok. 1621)¹¹⁰. O tych związkach poetów niemieckich z polskim mistrzem pisał Marian Szyrocki w dziele pt. *Martin Opitz*, gdzie stwierdził wiele zapożyczeń w tekście niemieckiego poety¹¹¹. Faktycznie, czytając wstęp *Die Psalmen Davids* na stronie 3 Opitz wymienia kilku poetów włoskich oraz polskich twórców: „Dlatego też należy pochwalić tych, którzy albo poprawili stare tłumaczenia, albo w bardziej naturalny sposób przedstawili Kościołom nowe i starali się zinterpretować niedokładności tekstu, częściowo za pomocą reinterpretacji lub interpretacji, a częściowo za pomocą poetyckiej transkrypcji. Tylko o tych ostatnich można powiedzieć... po włosku Franciscus Perottus, Julius Cesar Paschalis, a ostatnio Johann Diodati, który w jasności opinii i ozdobie słów w najmniejszym stopniu nie przewyższa nikogo, niezależnie od języka. Tłumacz hiszpański, który również ma być obecny, nie jest mi znany. W krajach anglojęzycznych bezimienny tłumacz kościelny i George Wither, w Polsce Kochanowsky i Rybinsky; na Węgrzech Albrecht Mosimar...”¹¹².

¹⁰⁸ *Martini Opitii Weltliche Poemata* (...), wyd. T. M. Götze, Frankfurt n/Menem 1644, strdr., Österreichische Nationalbibliothek, sygn. 627984-B THEAT.-S., s. 40.

¹⁰⁹ W oryginale: „O Herr, bedecke doch, Herr, nim dir doch zu Hertzen (...) schau' unsre Schmach und Schmerzen”. Zob. *Martini Opitii Weltliche Poemata* (...), dz. cyt., s. 54.

¹¹⁰ Z. Nowak, *Rybiński (Ribinus, Ryba) Jan*, w: „PSB”, T. 33, z. 3, s. 329-331.

¹¹¹ M. Szyrocki, dz. cyt., s. 617.

¹¹² M. Opitz, *Die Psalmen Davids: Nach den Frantzösischen Weisen gesetzt*, wyd. A. Hunferdt, Danzig 1637, strdr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. Yh 9358. W oryginale: „Sind derhalben diejenigen zu loben, welche sich entweder die alte Übersetzung zu verbessern, oder gebürlicher weise den Kirchen neue vor zu stellen, und die tunckeln örter theils mit Merckungen oder Ausslegung, theils mit poetischer Umschreibung zu deuten, bemühet haben. Von diesen letzten allein zu sagen... Im Italienischen Franciskus Perottus, Julius Cesar Paschalis und vornemlich unlengst Johann Diodati der an deutlichkeit der Meinung und zier der Worte keinem,

W ostatnim wersie następuje pomyłka w zapisie wspomnianego już wcześniej we wstępie do *Skarg Jeremiasza* poety węgierskiego Molnara. Nazwiska polskich poetów również pojawiają się w wydaniu gdańskim Andreasa Hünfelda z 1637 roku, ponieważ we wcześniejszych wydaniach tego dzieła nie było wzmianki o czarnoleskim poecie, ani o wykładowcy Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego, Janie Rybińskim. Niewątpliwie wzmianka o Janie Rybińskim wynikała z dłuższego pobytu Martina Opitza w Gdańsku oraz ze współpracy z profesorami tamtejszego gimnazjum, z którym był wcześniej związany polski poeta. Należy pamiętać, że dedykację do gdańskiego wydania *Die Psalmen Davids* Opitz napisał 16 grudnia 1637 roku. Skierował ją do książąt piastowskich Jana Christiana i jego brata, Jerzego Rudolfa. Bolesławiecki poeta pisał *Die Psalmen Davids* przez dłuższy czas, gdyż pierwsze utwory z tego zbioru powstały już w roku 1630, jak np. *Psalm 104*, który sam autor zatytułował *W pewien sposób mój własny*. Zwracał się w nim bezpośrednio do Boga zauważając, że „niegodziwa banda grzeszników musi zostać wykorzeniona”¹¹³, co niewątpliwie wiązało się z wydarzeniami, jakie autor psalmu zaobserwował w czasie wojny trzydziestoletniej.

Większość ze swoich dwunastu psalmów Opitz napisał w roku 1634. Poeta poświęcił je luteranckiej myśli eschatologicznej, która zwracała uwagę na treść bożych przykazań, aby „nie mówić nic złego bliźniemu swemu”¹¹⁴. Także i pozostałe psalmy z tego roku są pisane w podobnym duchu religijnym.

Niewątpliwie niektóre z psalmów nawiązywały do znanego Niemcom *Psalterza* Jana Kochanowskiego, o którym w wieku XVIII pisał Efraim Oloff: „przetłumaczył on [Kochanowski] zwłaszcza psalmy Dawida tak znakomicie, że z upodobaniem wszystkich śpiewa je kościół rzymski, zreformowany i luterski”¹¹⁵, doskonale pokazujące znajomość dzieł Mistrza z Czarnolasu wśród niemieckich elit intelektualnych. Dodatkowo należy pamiętać, że Martin Opitz w szóstym rozdziale *Księgi poetyki niemieckiej* poczynił uwagi o *Dworzaniu* Łukasza Górnickiego (1527-1603), co świadczyło o doskonałej znajomości

es sey in was Sparachen es wolle, im minsten bevor giebt. Die spanische Dolmetscher, welcher auch soll vorhanden seyn, ist mir nicht vorkommen. Bey den Engelländern ist der ungenannten geistlichen Übersetzung und George Wither, bey den Polen Kochanowsky und Rybynsky; in Ungarn Albrecht Mosimar...”.

¹¹³ Ibidem, s. 296. W oryginale: „Der Sünden böse Schar muss aussgerottet werden...”.

¹¹⁴ Ibidem, s. 30. W oryginale: „Sagt nicht dem Nachbar Böses nach...”.

¹¹⁵ E. Oloff, *Polnische Liedergesichte von Polnischen Kirchen-Gesängen (...)*, wyd. G. B. Knoch, Dantzig 1744, strdr., Bibl. Uniw. w Toruniu, sygn. Pol.8.II.153, s. 101. W oryginale: „ob er gleich sich weder zür Evangelisch Lutherischen, noch auch Reformirten Kirche öffentlich bekannte; solches ist aus seinen Schrifften erweitzlich, besonders aus seinen polnischen Liedern und Psalmen Davids”.

literatury polskiej przez niemieckiego poetę¹¹⁶. Również Jan Kochanowski zanim zaczął tłumaczyć *Psalterz Dawidowy* zajmował się literaturą niemiecką, co potwierdzają jego słowa z listu do Fogelwедера z roku 1571, gdzie odniósł się do psalterza Johanna Hessa (1490-1547), sławnego niemieckiego erudyty i reformatora¹¹⁷. Nasz poeta wypowiedział się o nim bardzo krytycznie, uważając ów przekład za monotony i bezbarwny, mocno uproszczony.

Znaczącym wkładem w rozwój własnego języka były przekłady *Anakreontyków*, czyli wierszy bezpośrednio nawiązujących do greckiego poety Anakreonta z Teos (ok. 570-ok. 485 r. przed Chr.). Pierwszego nowożytnego wydania wierszy Anakreonta dokonał Henri Estienne w 1554 roku. Kilkadziesiąt lat później ponownego tłumaczenia dokonał zarówno Jan Kochanowski we *Fraszkiach*, jak i później Martin Opitz w *Florilegium variorum Epigramatum* wydanym w Gdańsku w roku 1639 oraz w *Deutsche Epigrammata*. Tłumaczenia polskiego poety zostały wydane w zbiorze *Fraszki. Księgi pierwsze* w 1584 roku, a poszczególne wiersze Kochanowski przełożył na język polski w latach sześćdziesiątych XVI wieku. We fraszkiach tych uwidoczniła się doskonała znajomość języka greckiego polskiego poety, o czym możemy przekonać się czytając m.in. *Za pijanicami*, w którym autor porównuje umiar w picciu do przemian zachodzących na ziemi pragnącej deszczu. Pierwotna wersja grecka liczyła siedem wersów, a wiersz Kochanowskiego cztery. Wiersze Anakreonta tłumaczył także Martin Opitz. W *Deutsche Epigrammata* stosował także czterowierszowe tłumaczenie greckiego oryginału m.in. *Z Anakreona*, gdzie w podobnym tonie co Kochanowski pisał o „ziemi pijącej dla siebie, drzewach pijących ziemię”¹¹⁸. Również pozostałe wiersze *Niemieckich epigramatów* tłumaczone z Anakreonta wykazują uderzające podobieństwo do czarnoleskiego poety.

Wpływ jaki wywarł Jan Kochanowski na twórczość niemieckiego poety i polihistora ze Śląska jest wielce znaczący, na co wskazują scharakteryzowane przeze mnie dzieła Martina Opitza. W literaturze polskiej badania nad twórczością niemieckojęzycznych poetów ze Śląska nie są szczególnie znaczące, poza doniosłą biografią autorstwa Mariana Szyrockiego poświęconą wybitnemu twórcy epoki baroku, jakim był Opitz. Należy przy tym wspomnieć mniej lub bardziej doniosłe artykuły poświęcone polskiemu okresowi w życiu Opitza, m.in. prof. Anny Wróbel czy prof. Ireneusza Mikołajczyka. Nie podjęto przy tym dogłębnych

¹¹⁶ A. Wróbel, *Kochanowski i literatura niemiecka*, w: „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej”, 1952, T. 43, z. 1-2, s. 490.

¹¹⁷ Ibidem, s. 488.

¹¹⁸ M. Opitz, *Ausgewählte Dichtungen*, Leipzig 1869, s. 59. W oryginale: „Die Erde trinkt für sich, die Bäume trinken Erden”.

badań odnośnie do znajomości twórczości Poety z Czarnolasu w latach 20-tych XVII wieku, gdy Martin Opitz napisał *Skargi Jeremiasza*.

Bibliografia:

Starodruki

Aristarchus sive de contemptu linguae Teutonicae. Zob. *Aristarchus (...)*, Bethaniae 1617, strdr., Bibl. Uniw. we Wrocławiu, sygn. 426449.

Bergmann von M. A., *Deutsches Aerarium Poeticum, oder Poetische Schatz-Kammer: in sich haltende Poetische Nahmen, RedensArthen und Beschreibungen...Zu Verfertigung eines zierlichen und saubern Reims auff allerhand fürfallende Begebenheiten (...)*, Landsberg an der Warthe 1677, strdr., Bayerische StaatsBibliothek, sygn. L. germ. 28 o-2.

Biographisches Lexikon aller Helden und Militairpersonen, B. IV, wyd. A. Wever, Berlin 1791, strdr., Bayerische StaatsBibliothek w Monachium, sygn. Biogr. c. 208-2.

Des berühmten Schlesiens Martini Opitii von Boberfeld/Bolesl. Opera Geist- und Weltlicher Gedichte, wyd. E. Fellgibel, Breslau 1689, strdr., Staatsbibliothek zu Berlin, Yh 9452-1.

George Preutten Brieff an Andream Sanfftleben von Martin Opitzens Dacia antiqua, strdr., Bibl. UWr.(dawna Bibl. Miejs. Rehdigera), Mf. 41199, sygn. Bu 363676 (Strahowsky sculp.).

Johann Barclayens Argenis Deutsch gemacht durch Martin Opitzen (...), wyd. D. Müller, Breslau 1626, strdr., Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, sygn. A: 69.2 Pol.

Johannis Ristii, Holsati Lob- Traur- und Klag-Gedicht über gar zu frühzeitiges jedoch seliges Absterben des weiland Edlen (...), wyd. Z. Hertel i J. Rebenlein, Hamburg 1640, strdr., PAN Bibl. Kórnicka, sygn. Cim. Qu. 3076.

Jöcher Ch. G., *Allgemeines Gelehrten-Lexicon*, wyd. J. F.Gleditsch, Leipzig 1751, strdr., Bd. 3, Universitäts- un Landesbibliothek Sachsen-Anhalt, sygn. L 148-4b.

Köler Ch., *Laudatio honori & memoriae V. CL. Martini Opitii paulo post obitum ejus A. MDC.XXXIX. in Actu apud Uratislavienses publico solenniter dicta solenniter dicta a Christophoro Colero, Praeter continuam Opitianae vitae narrationem complectens multorum quoque Principum atque celebrium Virorum, cum quibus Opitio consuetudo & amicitia fuit, memorabiles notitias/Publici juris fecit Melchior Weise*, wyd. P. Fuhrmann, J. Wittgau, Lipsk 1665, strdr., Bibl. UWr., sygn. 385361.

Lindner K. G., *Umständliche Nachricht von weltberühmten Sclesiens, Martin Opitz von Boberstein: Leben, Tode und Schriften: nebst einen alten und neuen Lobgedichten auf Ihn*, wyd. I. Krahn, Hirschberg 1740, strdr., Bayerische StaatsBibliothek, sygn. Augsburg Staats- und Stadtbibliothek -H 1370-1.

Oloff E., *Polnische Liedergesichte von Polnischen Kirchen-Gesängen (...)*, wyd. G. B. Knoch, Dantzig 1744, strdr., Bibl. Uniw. w Toruniu, sygn. Pol.8.II.153.

Martini Opitii Acht Bücher, Deutscher Poematum; durch Ihn selber heraus gegeben/ auch also vermehret unnd übersehen/ das die vorigen darmitte nicht zu vergleichen sindt, Breslau 1625, wyd. D. Müller, strdr., Staatsbibliothek zu Berlin, sygn. Bibl. Diez qu. 2635.

Martini Opitii Boleslaviensis Silensii Strenarum libellus, Val. Sanfftleben Praetori & Rectori patriae consecratus, Görlitz 1616, strdr., Bibl. Sten-Dresden, sygn. Lit. Lat. rec. A 387.

Martini Opitii Buch von der Deutschen Poetrey. In welchem alle ihre eigenschafft und zuegehör gründtlich erzehlet/ und mit exempeln aussgeführt wird, wyd. A. Gründern, Breslau 1644, strdr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. Rar. 526#Beibd. 1.

Martini Opitii Deutsche Poemata, wyd. A. Hünefeldt, Gdańsk 1645, strdr., Bibl. Elbl., sygn. Pol. 7.II.95.

Martini Opitii Deutsche Poematum. Erster Theil, wyd. , strdr., Bayerische StaatsBibliothek , sygn. P.o. germ. 1034 k.

Martin Opitzen Judith, wyd. J. Richel (Richelius), Rostock 1646, strdr., Hertzog August Bibliothek Wolfenbüttel, sygn. Lo. 5835.

Martin Opitzen Schöfferey von der Nimfen Hercinie, wyd. D. Müller, Breslau 1630, strdr., Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, sygn. A 50.13 Poet. (9).

Martinii Opicii Teutsche Poemata und Aristarchus Wieder die verachtung Teutscher Sprach, item Verteuschung Danielis Heinsij Lobgesangs Iesu Christi und Hymnum in Bachum, wyd. E. Zetzner, Strassburg 1624, strdr., Bibl. UW r., sygn. 405153.

Martini Opitii Variarum Lectionum Liber. In quo praecipue Sarmatica, ex officina Andreae Hünefeldij, Dantisci 1637, strdr., Bibl. Śl., sygn. 10763 I.

Martini Opitii Weltliche Poemata: Das erste Theil, wyd. D. Müller, Breslau 1639, strdr., Bibl. Nar. w Warszawie, sygn. Mf B7331.

Martini Opitii Weltliche Poemata (...), wyd. T. M. Götze, Frankfurt n/Menem 1644, strdr., Österreichische Nationalbibliothek, sygn. 627984-B THEAT.-S.

Martini Opitii Zlatna, oder Gedichte von Ruhe des Gemüthes, Breslau 1689, strdr., Staatsbibliothek zu Berlin, sygn. 737531487.

Mencke J. B., *Compendioses Gelehrten Lexicon,* wyd. J. F. Gleditsch i syn, Leipzig 1715, strdr., University of Michigan, sygn. Z 1010 M54.

Opitz M., *Ausgewählte Dichtungen,* Leipzig 1869.

Opitz M., *Die Klage-Lieder Jeremia; poetisch gesetzt durch Martin Opitzen (...),* wyd. J. Rhambaw, Görlitz 1626, strdr., Bibl. Śl. W Katowicach, sygn. 461620 I.

Opitz M., *Die Psalmen Davids: Nach den Frantzösischen Weisen gesetzt,* wyd. A. Huneferd, Danzig 1637, strdr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. Yh 9358.

Opitz M., *Lobgesang uber den frewdenreichen Geburtstag unseres Herren und Heilandes Jesu Christi,* wyd. S. Koch, Liegnitz 1624, strdr., Sächsische Landesbibliothek -Staats- und Universitätsbibliothek Dresden, sygn. Lit.Germ.rec.B.203.

Opitz M., *Trost Gedichte in Widerwertigkeit des Krieges: in 4 Bücher abgetheilt und vor etzlichen Jahren von einem bekindten Poëten anderwärts geschrieben,* wyd. H. Kölern, Leipzig 1633, strdr., Bayerische StaatsBibliothek, sygn. 4 p.o. germ. 159 m.

Opitz M., *Weltliche und geistliche Dichtung,* Berlin i Stuttgart 1889.

Peschwitz von G., *Jüngst Erbauer Hoch Teutscher Parnas/Das ist/ Anmuthige Formeln/ Sinnreiche Poetische Beschreibungen/und Kunstzierliche verblümete Arten zu reden/ aus den besten und berühmten Poeten unserer Zeit/ mit Fleis zusammen gerragen/ und/ auff drängliches Anhalten gutter Freunde/ Der Poetisirenden Jugend zu Nutz heraus gegeben,* wyd. Z. Hertels i J. Misius, Jena 1663, stardr., Bayerische StaatsBibliothek, sygn. Res/ P.o. germ. 1058 q.

Roter J., *Schlüssel zür Polnischen und Deutschen Sprache. Das ist Rechte, gründliche Anleitung, wie nich alleine ein Teutscher die Polnische, sondern auch wie ein Pole die Teutsche Sprache, leichter und eher lesen, versleben, reden und schreiben lernen könne. Klucz do Polskiego y Niemieckiego Języka, to jest: Gruntowna nauka, jako się nie tylko Niemiec Polskiego, ale jako się y Polak Niemieckiego języka łatwiey y rychley czytać, zrozumieć, mówić y pisać nauczyć może. Allen jungen Knaben so in Polen ziehen (...)*, wyd. A. Hüfnelden, Danzig 1646, strdr., Bibl. Śl. w Katowicach, sygn. 227147I.

Scultetus T., *Ulysses: Seu Parua Odyssea. Peregrinationis adeoque totius vitae humanae speculum*, wyd. A. Bertram, strdr., Bibl. Zakł. Nar. im. Ossol. we Wrocławiu, sygn. XVI.Qu.2265.

Treuer G., *Deutscher Dädalus/ Oder Poetisches Lexicon, Begreifend ein Vollständig/ Poetisches Wörter/ Buch in 1300. Tituln, aus der berühmten Poeten Herren Opitzes, Flemmings, Bartasses, Werders, Dillherr, Schottels, Harsdorffers, Ristens, Brehmens, Tschernings, Bucholtzens, Glasers, Betuliens, Rumplers, Klajens, Rinckarts, Schirmers, Franckens [et]c. Schrifften gesamlet (...)*, wyd. Rupert Bolckers, Berlin 1675, strdr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. Res/ P.o. germ. 1487-2.

Zedler J. H., *Grosses vollständiges Universall Lexicon (...)*, Halle und Leipzig 1740, B. 24, strdr., Bayerische Staatsbibliothek, sygn. 2 Enc. 23-24.

Opracowania

Aurnhammer A., *Tristia ex Transilvania. Martin Opitz 'Ovid-Imitatio und poetische Selbstfindung in Siebenbürgen (1622/23)*, w: *Deutschland und Ungarn in ihren Bildungs- und Wissenschaftsbeziehungen während der Renaissance*, pod red. W. Kühlmanna, Stuttgart 2004.

Banet I. i Szyrocki M., *Opitz von Boberfeld, Martin*, w: „Polski Słownik Biograficzny” (dalej PSB), T. XXIV, 1979.

Bertling A., *Mochinger, Johannes*, w: „ADB”, 22, 1885.

Binder, *Ratich, Wolfgang*, w: „ADB”, t. 27, 1888.

Cieśla M., *Marcin Opitz w Polsce*, w: „Przegląd Zachodni”, t.3, 1952.

Conermann K., *Briefwechsel und Lebenszeugnisse. Kritische Edition mit Übersetzung*, B. 1, Berlin 2009.

Conermann K., *Martin Opitz: Patria-Nation-Europäische Renaissance. Neue biographische Forschungen zur Stellung des 'Gekrönten' in der Literaturgeschichte*, 2011.

Czapla R. G., *Venator, Balthasar*, w: „NDB”, T. 27, Berlin 2017.

Dünnhaupt G., *Ludwig*, w: „NDB”, T. 15, Berlin 1987.

Dworzackowa J., *Orlicz, Paweł*, w: „PSB”, T. XXIV, 1979.

Dzieje piśmiennictwa śląskiego, pod red. W. Ogrodzińskiego, T. 1, Katowice-Wrocław-Cieszyn 1946.

Eckstein F. A., *Barth, Kaspar v.*, w: „ADB”, T. 2, Lipsk 1875.

Eischenbroich A., *Morhof, Daniel Georg*, w: „NDB”, T. 18, Berlin 1997.

Felczak W., *Historia Węgier*, Wrocław 1983.

Garber K., *Cunrad, Christian*, w: „Killy Literaturlexicon”, B. 2, 2008.

- Garber K., *Opitz, Martin*, w: „Neue Deutsche Biographie” (dalej NDB), B. 19, 1999.
- Garber K., *Der Reformator und Aufklärer Martin Opitz (1597-1639). Ein Humanist im Zeitalter der Krisis*, Berlin/Boston 2018.
- German F., *Komeński (Komensky, Comenius), Jan Amos (1592-1670)*, w: „PSB”, T. XIII, 1967-68.
- Grossmann J., *Des Grafen Ernst von Mansfeld letzte Pläne und Thaten*, Breslau 1870.
- Happe H., *Alsted, Johann Heinrich*, w: ADB, B. 1, Leipzig 1875.
- Kindermann H., *Danziger Barockdichtung*, Lipsk 1939.
- Klopsch Ch. D., *Geschichte des berühmten Schönaichischen Gymnasiums zu Beuthen an der Oder, aus den Urkunden des Fürstlich-Carolatischen Archivs und den besten darüber vorhanden Schriften*, Glogau 1818, Bibl. Śl., sygn. 757984 II.
- Kordes U., *Ratke, Wolfgang*, w: „NDB”, t. 21, Berlin 2003.
- Kulak T., Mrozowicz W., *Syców i okolice od czasów najdawniejszych po współczesność*, Wrocław-Syców 2000.
- Lilencronn von R., *Morhof, Daniel Georg*, w: „ADB”, T. 22, Leipzig 1922.
- Magyar katolikus lexicon XII (Seq.-Szentl)*, pod. red. I. Dios, Budapeszt 2007.
- Mauser W., *Opitz und der Beginn der deutschsprachigen Barockliteratur*, w: *Filologia e critica studi in onore di Vittorio Santoli*, pod red. P. Chiarini, Roma 1976.
- Mikołajczyk I., *Martin Opitz w holdzie Annie Wazównie*, „Folia Toruniensia”, T. 1, Toruń 2000.
- Muncker F., *Opitz, Martin*, w: „Allgemeine Deutsche Biographie” (dalej ADB), B. 24, 1887.
- Nowak Z., *Rybiński (Ribinus, Ryba) Jan*, w: „PSB”, T. 33, z. 3.
- Palm H., *Beiträge zur Geschichte der deutschen Literatur des 16 und 17. Jahrhunderts*, sygn. H. lit. p. 284b, Breslau 1877.
- Palm H., *Buchner, August*, w: „ADB”, t. 3, 1876.
- Press V., *Lingelsheim, Georg Michael*, w: „NDB”, 14, 1985.
- Ritter von Halm K., *Heinsius, Daniel*, w: „ADB”, T. 11, 1880.
- Robert J., *Poetische Naturalwissenschaft. Martin Opitz' Lehrgedicht Vesuvius (1633)*, w: „Daphnis”, nr 46, 2017.
- Salmonowicz S., *Marcin Opitz i środowisko intelektualne toruńskie lat trzydziestych XVII w.*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, z. 74, 1977.
- Schulz-Behrend G., *Opitz: Gesammelte Werke*, B. 1, Stuttgart 1968.
- Seivert G., *Bisterfeld, Johann Heinrich*, w: ADB, B. 2, Leipzig 1875.
- Słownik pisarzy śląskich*, t. 2, pod red. J. Lyszczyna, D. Rott, Katowice 2007.
- Słownik pisarzy śląskich*, t. 4, pod red. J. Lyszczyna, D. Rott, Katowice 2013.
- Solerti A., *Le origini del melodramma: testimonian ze dei contemporanei*, Torino 1903.
- Szyrocki M., *Martin Opitz na służbie u burgrabiego Karola Hannibala von Dohna (1626-1632)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. XIV (1959), nr 2.

Szyrocki M., *Niemieckie echa twórczości Kochanowskiego, Szymonowica i Modrzewskiego*, w: „Sobótka”, z. 4, 1955.

Szyrocki M., *Przełom w literaturze niemieckiej XVII wieku a Śląsk*, w: „Sobótka”, nr 18, 1963.

Szyrocki M., Żygulski Z., *Silesiaca. Wybór z dzieł pisarzy śląsko-niemieckich XVII wieku w tekstach oryginalnych i polskich przekładach*, Warszawa 1957.

Ukena P., *Köler (Colerus), Christoph*, w: „NDB”, B. 12, Berlin 1980.

Waldberg von M., *Rist, Johann*, w: „ADB”, 30 (1890).

Waldberg von M., *Zincgref, Julius Wilhelm*, w: „ADB”, T. 45, Lipsk 1900.

Weber O., *Alsted, Johann Heinrich*, w: NDB, nr 1, 1953.

Wenzlaff-Eggebert F-W., *Bart, Caspar von*, w: „NDB”, T. 1, Berlin 1953.

Wróbel A., *Kochanowski i literatura niemiecka*, w: „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej”, 1952, T. 43, z. 1-2.

Martin Opitz - the Father of German Poetry and his Inspiration by the Works of John of Czarnolas Summary

The article concerns the works of Martin Opitz - a great German poet and literary theoretician, a representative of the so-called first Silesian Baroque poetry. Born in Bolesławiec, he visited Poland many times during his life, succumbing to its extraordinary literary and cultural charm. In writing his works, Opitz made use of works by European authors, such as Daniel Heinsius or Paul Ronsard. The poet valued the literary artistry of the Polish Renaissance poet, Jan Kochanowski. He modeled his *Psalms* on his *Threnody*, which also influenced other German poets of the time. During his stay in Poland on June 24, 1637, Opitz received a public honour when Władysław IV Vasa officially appointed him his historiographer and secretary. Martin Opitz was one of the few German poets who knew the works of Jan Kochanowski, above all the *Threnody* and the *Psalter of David*. Opitz referred to the latter work in his *Die Psalmen Davids*, in the introduction to which he referred to the work of the Master of Czarnolas.

Keywords: Martin Opitz, baroque, poetry, polyhistor, Jan Kochanowski, *Threnody*, *Die Psalmen Davids*